

TE TĀHUHU O TE MĀTAURANGA

Ministry of Education

Ngā Tauaromahi Marautanga o Aotearoa

HANGARAU

He Mihi

*Tikina atu i tuawhakarere i te ao kōhatu
Ngā mōhiotanga o rātou mā hei kawē i a tātou i roto i te ao tūroa
Kua takoto kē te whāriki i rarangahia e rātou
Wānangahia, tuakina kia tau, rangahaua kia maumahara
Manakohia kia whiwhi ai, te mātauranga Māori motuhake*

He ika paewai kua uru mai ki te hinaki hangarau. Ka rere tonu ngā mihi ki aua ika, arā ki ngā ākonga me ō rātou pouako, ki ngā whānau hoki o ngā kura huri noa i te motu. Mai i Te Kura Kaupapa Māori o Manawatū, whakawhiti atu ki Te Taihauāuru ki Te Pihipihinga Kākano Mai i Rangiātea, whakawhiti anō ki Te Tairāwhiti ki te motu o Matakana. Kei reira ngā ākonga e whai atu ana i ngā taonga a kui, a koro mā. Koutou mā, tēnā rawa atu.

E tika ana kia mihi hoki ki ngā rangatahi a Tiana Thomas rāua ko Kane Wano, nā kōrua i kawē i te mahi hangarau ki roto i te hāpori. Nā reira, tēnā hoki kōrua.

E tika ana te kī, “Nā tāu rourou, nā tāku rourou ...” Ka tōpūhia ngā pūkenga maha o Te Pōkai Kura kia ōti pai ai ngā mahi katoa. Ki a Ian Christensen, ki a Tony Trinick, ki a Peti Nohotima, ki a Awhina Gray, ki a Cathie Bull, ki a Francis Goulton, ki a Deanne Thomas hoki, tēnā rawa atu koutou katoa.

Tēnei hoki te mihi ki a Wharehoka Wano, nāna te hangarau i tautoko mai i te timatanga tae atu ki te putanga mai o ēnei tauaromahi.

Kore rawa te mihi ki a koutou katoa e mutu. Tēnā koutou, tēnā koutou, tēnā tātou katoa.

I whakaputaina i te tau 2005
mō Te Tāhuhu o Te Mātauranga
e Te Pou Taki Kōrero Whāiti,
Pouaka 3293, Te Whanganui-a-Tara, Aotearoa
www.learningmedia.co.nz

Mana pupuri © Te Karauna

Pūmau te mana. Ko ngā uiui mō ngā tuhinga kōrero ki Te Pou Taki Kōrero,
mō ngā kōrero paetukutuku ki Te Kete Ipurangi kei assessment@tki.org.nz

Mō te whakaako anake ka taea e ngā pouako te whakaahua i ngā rauemi tauaromahi nei.

Ko ngā rauemi tauaromahi ka taea te tango mai i:
www.tki.org.nz/r/assessment/exemplars/maori/hangarau/index_e.php

ISBN 07903 0708 3
Nama take 30708

Kei raro nei ngā nama take mō ērā atu kohinga tauaromahi:
Ngā Tauaromahi Marautanga o Aotearoa Te Reo Māori: nama take 30705
Ngā Tauaromahi Marautanga o Aotearoa Pāngarau: nama take 30706
Ngā Tauaromahi Marautanga o Aotearoa Pūtaiao: nama take 30707

He Tauaromahi Hangarau

Ngā Ihirangi

NGĀ TAUAROMAHĪ MARAUTANGA O AOTEAROA

He Aha kei Roto?

1. He Kōrero hei Ārahi i te Pouako

He kupu whakamārama i te waihangatanga o ngā tauaromahi hangarau.

2. He Tāhū Hangarau

He whakamārama i te tāhū hangarau me tōna orokohanga ake.

3. He Māherehere Hangarau

He whakamārama i te māherehere hangarau.

4. Ngā Tauaromahi Hangarau

He whakamārama pēhea te whakatakotoranga o ngā kōrero mō ngā tauaromahi hangarau.

He Rārangi Tauaromahi Hangarau

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 1: **He Taonga Whakamihi (2)**

Ngā Kaupeka: Te Hangarau Matū; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ka mōhio ko ngā taputapu me ngā pūkenga he taonga āwhina. E rua ngā tauaromahi pēnei kei tēnei taumata, ā, ka kitea te nekehanga atu ki taumata 3.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 2: **He Taonga Whakamihi**

Ngā Kaupeka: Te Hangarau Matū; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ka tāutu i ngā pūkenga kei a ia kē, me te whakamahi anō i aua pūkenga.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 3: **He Taonga Whakamihi (2)**

Ngā Kaupeka: Te Hangarau Matū; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ka ako, ka whakamahi i ētahi pūkenga ā-ringa, ā-hangarau hoki. E rua ngā tauaromahi pēnei kei tēnei taumata, ā, ka kitea te nekehanga mai i taumata 1.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 1: **He Kākahu Māori**

Ngā Kaupeka: Te Hangarau Matū; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

He hangarau ā-iwi tēnei. Kua mau ngā ākonga ki ngā tikanga a kui, a koro mā.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 2: **Te Poi**

Ngā Kaupeka: Te Hangarau Matū; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ka kitea te tikanga o tētahi iwi me te aroha o ngā tamariki ki te taiao, arā, ko te hangarau ā-iwi tēnei tauira.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 4: **Te Hanga Whare Heihei**

Ngā Kaupeka: Ngā Hanga me ngā Pūhanga Manawa o te Hangarau; Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau; Te Hangarau Matū

Ka whakamātau, ka tīni, ka hoki anō ki te hoahoa, ā, ka mahia anō te mahi.

Whenu: **Hangarau ā-Iwi; Mātauranga Hangarau**

Taumata 5: **Ngā Toi Māori**

Ngā Kaupeka: Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau; Te Hangarau Matū; Te Hangarau Mōhiohio me te Hangarau Whakamōhio

Kua whakaritea te mahi ki runga i ngā tino hiahia o te ākonga.

He Tauaromahi Hangarau Mā te Pouako

NGĀ TAUAROMAHĪ MARAUTANGA O AOTEAROA

TE PŪTAKENGA

Kua takoto mai he tauaromahi mō ngā whenu e rua o te marautanga hangarau, e hāngai ana ki ngā Taumata 1–5.

Ka noho ngātahi ngā whenu e rua i roto i ngā kaupapa whānui katoa. Koinei te āhua o te hangarau, arā, te hononga o ngā whakaaro ki te iwi, ki te taiao hoki me te pūmanawa hangarau.

Kotahi noa iho te tauaromahi ki taumata 4, ki taumata 5 hoki, nā te ruarua noa iho o ngā ākongā e mahi ana ki aua taumata. E tika ana kia hoki anō ki aua taumata ki te whakawhanake i ngā tauaromahi pēnei.

Kei roto i ētahi o ngā tauaromahi ka kitea te tūhononga me te whakawhanake haere o ngā pūkenga hangarau me ngā pūkenga ā-ringa mai i taumata 1 ki taumata 3, ā, kua pakari haere ngā ākongā me ō rātou pūmanawa.

He Tāhū Hangarau

He rauemi tēnei hei āwhina i te pouako ki te whakatakoto kōwae ako me te aromatawai.

Ko te whakaharatau hangarau te tōpūtanga o te mātauranga hangarau, te whakawaiwai hangarau, ngā pūmanawa o te tangata nāna te mahi, ngā waiaro me ngā uara hoki o te kaihangarau me te haporī. Arā, ko te hononga o ngā whenu e rua.

E toru ngā ariā matua. Kei ia taumata ngā nekehanga mō ia ariā matua. Kāore ēnei ariā matua i tuhia pēneitia i roto i te marautanga, otirā, ka kitea i roto i ngā whāinga paetae.

He Māherehere Hangarau

I te Māherehere Hangarau ka whakaingoatia ia tauaromahi, ā, ka tohua anō ngā kaupeka me te taumata e hāngai ana. Ka puta anō he whakamārama poto mō ngā āhuatanga hangarau e aronuitia ana i ia tauaromahi.

Hei tauira:

Ingoa: **Te Hanga Whare Heihei**

Ngā Kaupeka: Ngā Hanga me ngā Pūhanga Manawa
o te Hangarau; Te Hangarau Matū

Te hangahanga o tētahi whare mō ngā heihei. He nui ngā mahere me ngā hoahoa i whakamahia.

Ngā Tauaromahi – te Whakatakoto

Kei raro nei ngā whakamārama mō ngā wāhanga e kitea ana i ia tauaromahi. Kua tīkina atu ngā tauira i “Ngā Toi Māori”, he tauaromahi i te taumata 5.

Ingoa: **Ngā Toi Māori**

Taumata: 5

He Whakataki

He kōrero poto e pā ana ki te ākongā, ki te āhua o te kura rānei.

Te Raupapa Ako

Ko te hātepe tēnei mai i te tīmatanga o te mahi tae atu ki te mutunga. Ka kitea ngā nekehanga mai i te kohi mōhiotanga, ki te whanaketanga o ngā pūkenga, ki te whakahoahoa, ā, ki te putanga mai o te hua, te taiao, te pūnaha rānei.

Kei ētahi o ngā tauaromahi ko te arotahitanga ki ngā tino wāhanga o te huarahi mahi. Arā, te kohi mōhiotanga, te whakaatu mōhiotanga, ngā mahere hoahoa/tohutohu, ngā pūkenga-ā-ringa, te hanga tauira tuatahi, te whakamātau me te arotake, kātahi, ko te tau otinga.

Tā te Ākongā Mahi

Kei ngā tauaromahi mai i te taumata 1 ki te 2 e kitea ana te ārahi me te tautoko haere o te pouako. Kei ētahi he pānga whāiti, kei ētahi he pānga hōhonu. Mai i te taumata 3 kua kitea te tino takunetanga me te arotahi ki ngā hātepe tae noa ake ki te tau otinga. Ko te taumata 4 ki te 5 kua mau tūturu ki ngā tauira mai i te tīmatanga ki te mutunga.

Te Reo o te Ākongā

Ko ngā āhuatanga reo kei ngā tauaromahi ko ngā kōrero me te tuhituhi. Ka hāngai ki ētahi wāhanga o te raupapa ako me te hātepe.

Ki Hea i Nāiane

Hei āwhina tēnei i te pouako ki te whakarite akoranga: hei whakapiki ake me te whakarite mahi, kia piki, kia hōhonu ake ai ngā mōhio, me ngā pūkenga o ngā ākongā ki taumata kē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

E whakarārangi ana ngā hononga ki te *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Hei tauira, ka tohua ngā kaupeka hangarau, ētahi tino pūkenga o Te Anga Marautanga o Aotearoa, me ngā horopaki hangarau e hāngai ana ki te kaupapa mahi.

He Akoranga Kē Atu

He huarahi kē atu, he kaupapa ako kē atu ka taea tonu te whakatutuki i ngā whāinga. Heoi anō, ko te mea rerekē ko te kaupapa.

He Rauemi

Ka rārangi mai ētahi rauemi hei āwhina.

He Tāhū Hangarau

NGĀ TAUAROMAHĪ MĀRAUTANGA O AOTEAROA

Ngā Ariā Matua o te Hangarau	Taumata 1 Ngā Taunakitanga	Taumata 2 Ngā Taunakitanga	Taumata 3 Ngā Taunakitanga	Taumata 4 Ngā Taunakitanga	Taumata 5 Ngā Taunakitanga
He Kōrero Whānui e Tohu ana i ētahi Āhuatanga Matua o te Whakaharatau Hangarau	- Ka kite i ngā rerekētanga o te ao nā te tangata i hanga me te ao māhorahora. - Ka mōhio he tikanga anō e pā ana ki ngā rawa o te taiao. - Ka mōhio ko ngā taputapu me ngā pūkenga he taonga āwhina. - Ka whakarite tukanga poto. - Ka rapu huarahi me te mau ki taua huarahi. - Ka whakamōhio atu i ana huatau ā-waha, ā-whakaahua, ā-tauira rānei. - Kāore i nui te mōhio ki te hangarau o ngā wā o mua. - Me āwhina tonu te pouako, te tuakana rānei i a ia ki te whakamahi taputapu i runga i te haumarua. - Ka whakatakoto whakatau, me te ū anō ki tāna i whakatau ai.	- Ka mārāma he ao hangarau tēnei e noho nei tātou, ka mārāma anō ki ō tātou hononga ki tēnei ao. - Ka mārāma ki ētahi tikanga, ka whakamahi anō i aua tikanga. - Ka tāutu i ngā pūkenga kei a ia kē, me te whakamahi anō i aua pūkenga. - Ka whakahāngai i tana mahere mēnā e hiahiatia ana. - Ka mahi takitini me te whakawhiti whakaaro tahi. - Ka whakamōhio atu i ana huatau ā-waha, ā-tuhi, ā-whakaahua, ā-tauira rānei. - Ka mārāma haere ki ngā tikanga a ngā tūpuna, tae atu ki ngā take i whāia ai aua tikanga. - Kua mārāma haere he mea nui te kawē i ngā mahi i runga i te haumarua. - Ka tīmata ki te arotake i āna ake mahi.	- Ka whiriwhiri kōrero e pā ana ki ngā whakahiatotanga hangarau i roto i te wā. - Ka āhukahuka, ka whakawaiwai i ngā tikanga e hāngai ana ki ā rātou whakahiatotanga hangarau me te take i pērā ai. - Ka ako, ka whakamahi i ētahi pūkenga ā-ringa. - Ka whakarite i ngā mahere me ngā whakahaeretanga o tana whakaharatau, whakahiatotanga rānei. - Ka whakapai ake i tana mahere hoahoa. - Ka whakapakari i te reo hangarau e hāngai ana ki tana whakahiatotanga. - Ka taea e ia te whakahāngai tētahi tikanga o mua ki tētahi ariā o ēnei rā. - Ka mārāma, ka ū ki ngā tikanga haumarua ina whakamahia ngā rawa me ngā taputapu. - Ka taea e ia te arotake me te wānanga ngā kōwhiringa e wātea ana i runga i te arohaehae. - Ka kaha ake tana āhei ki te whakarite i ōna mātauranga hangarau ko ia anake.	- Ka mōhio ki ngā hangarau o ēnei rā me te pāpātanga ki te taiao me te hāpori. - Ka mau ki te tikanga, ā, ka taea e ia te tikanga te whakamārāma ki ētahi atu. - Ka whakamātau i ngā pūkenga me ngā taputapu hou. - Ka tuhi tukanga he tino whāiti ngā wāhanga o roto. - Ka whakamātau, ka tīni, ka hoki anō ki te mahere, ā, ka mahi anō i te mahi. - Ka hōhonu ake tana mōhio ki te reo o te hangarau. - Ka whakamahi i ngā rerekētanga hei whakatutuki i ngā hiahia whāiti. - Ka mārāma, ka ū ki ngā tikanga haumarua ina whakamahia ngā rawa me ngā taputapu. - Ka arotake i runga i ngā paearu kua whakaritea. - Ka taea e ia te whakamātau tana mahere, ka whakarerekē, ka whakapai ake ina hiahiatia.	- Ka tāutu, ka whakaae ki te pāpātanga o tā rātou whakahiatotanga ki te taiao me te hāpori whānui. - Ka whakatairanga, ka whakamahi anō i ngā tikanga. - Ka whakamahi i ngā taputapu, ngā rawa, me ngā pūkenga i roto i te māia. - Ka whakatakoto tohutohu whāiti i runga i te tika. - Ka whai i ngā mahere me ngā hoahoa huhua, me te whakarerekē i ētahi āhuatanga ina hiahiatia. - Ka whakamahi i te reo hangarau i runga i te māia me te tika. - Ka taea e ia te whakarite, te kohikohi, tae atu ki te whakahaere i ngā rawa me ngā taputapu i runga i te haumarua. - Ka rite tonu tana arotake i runga i te arohaehae, ka whakapaipai haere, ka whakatikatika haere i te mahere. - Ka taea e ia te matapae ngā hua tērā ka puta, me ngā pāpātanga ki te whāia aua hua.
Te Whakawhiti Kōrero me te Whakatairanga i ngā Huatau Hangarau <i>Ka taea e ngā ākonga te whakawhiti kōrero me te whakatairanga i ngā huatau mā ngā rautaki rerekē.</i>	- Ka whakamahi i te reo o ia rā hei whakaatu i ana whakaaro. - Ka whakapuaki i ana whakaaro ā-waha, ā-whakaahua. - Ka noho mai ētahi tapanga hei whakaatu i te tae me te āhua.	- Ka puāwai haere te reo hangarau māmā nei. - Ka whakapuaki i ana whakaaro ā-waha, ā-tuhi, ā-whakaahua anō hoki, tae atu ki ngā whakaahua ahurua. - Ka taea e ia te tuhi kōrero whānui e whakamārāma ana i te hātepe.	- Ka whakauru haere i ngā kupu hou hei whakapuaki i ana whakaaro. - He maha ngā huarahi ka whāia hei whakatairanga i ana whakaaro. - Ka taea e ia te whakamārāma hātepe me te ū anō ki te raupapa tika.	- Ka kaha kē atu tana whakamahi i ngā kōrero me ngā kupu uaua tonu hei whakamārāma, hei whakaahua i ngā whakaaro me ngā hātepe. - He maha ngā huarahi ka whāia hei whakatairanga i ana whakaaro, tae atu ki te hanga tauira. - Ka whakarerekē i te hātepe kia whaihua ake ai ngā mahi.	- Ka whakapuaki i ana whakaaro i runga i te mārāma me te tika. - Ka kōrero tahi ki te tangata, te hunga rānei māna te kaupapa e whāia ana, me te aro atu ki ana hiahia. - Ka whakamārāma, ka parahau i ngā whakarerekētanga.
Te Whakawhanake i ngā Tau Otinga <i>Ka tāutua he hiahia, he huarahi wātea rānei, ā, ka hangaia he hātepe, he rautaki hoki hei whakatutuki i taua hiahia.</i> <i>Ka rangahaua, ka tātarihia hoki te hātepe kia puta mai ai he tau otinga.</i> <i>Ka tika te whakarite me te whakamahi i ngā rauemi me ngā taputapu.</i>	- Ka takoto he whāinga, ā, i te nuinga o te wā ka ū ki taua whāinga. - Ka mahi ki te whakatutuki i te wāhanga kotahi o te mahi i te wā kotahi, ina oti tērā ka neke whakamua. - Ka whāwhā, ka whakamahi i ngā rawa e wātea ana hei whakahiato i ngā whakaaro. - I te nuinga o te wā, e pai ana ki ngā hua ka puta; kāore e hiahia ki te whakarerekē i tētahi mea. - Me uaua ka kimi i ētahi atu tau otinga. - Ka whakamahi i ngā pūkenga hangarau māmā ina ārahina e te pouako.	- Ka whai whakaaro ki ētahi atu i roto i ngā mahi whakahiato. - Ka tīmata ki te whakarite i āna ake mahi, ka taea anō hoki e ia te whakarite takahanga whakamua kia iti nei. - Ka whakaae ki te whakamātau i ētahi atu tau otinga ina akiakihia, kia pai ake ai te hua ka puta. - Ka toro i ētahi atu huarahi hangarau ina akiakihia. - Ka mārāma haere ki te pāpātanga ki te taiao o te whakapau i ngā rawa māori. - Ka matapaki me pēhea te porowhū i ngā rawa kāore e whakapaua i runga i te tika.	- Ka whai whakaaro ki ngā hiahia o ētahi atu tāngata e whai pānga mai ana. - Ka whakauru i ngā āhuatanga taiao, āhuatanga pāpori ki roto i ngā whakariterite. - He mea nui te whakamātau me te whakatika i ngā hapa e tutuki pai ai te kaupapa. - Ka whānui atu ana pūkenga hangarau, me te whakamahi anō ngā taputapu i runga i te tika me te haumarua. - Ka tika tana whai i ngā tikanga i runga anō i ngā tohutohu ka hoatu ki a ia.	- E kitea ana te nahanaha o te huarahi whakatutuki i te kaupapa. - Ka aro atu ki ngā āhuatanga taiao me ngā āhuatanga pāpori. - Ka whakaraupapahia te hātepe, ā, ka rite tonu te whakamātau me te whakatika haere. - Kei reira te maha tonu o ngā pūkenga, tae atu ki ētahi pūkenga uaua tonu. - Ka hāpai i ngā tikanga i runga i te tika. - Ka kite i te wāhi nui ki tana whanake haere i roto i ngā mahi a tana whānau, tana hapū, me tana iwi.	- Ka whakamahi rangahautanga, tātaritanga hei tohu i te huarahi kia whāia, hei whakatakoto tohutohu whāiti, tāwariri hoki, mō roto i ngā mahere. - Ka aro atu ki ngā uara o ētahi atu, ā, ka mahi ki te whakapā atu ki a rātou. - He rite tonu te tāutu me te whakapai ake i ngā mahi i te wā tonu e whāia ana aua mahi. - Ka mahi ki te whakapakari ake i ōna ake pūkenga. - Ka whakapai ake i ana tikanga me ana rautaki e pā ana ki te whakanao me te hātepe. - Ka mahi ki te whakaiti ake i te pāpātanga o ngā mahi hangarau ki te taiao.

He Tāhū Hangarau

Kei te taha mauī ngā ariā matua o te whakaharatau hangarau. Ko te whakaharatau hangarau te tōpūtanga o te mātauranga hangarau, te whakawaiwai hangarau, ngā pūmanawa o te tangata nāna te mahi, ngā waiaro me ngā uara hoki o te kaihangarau me te haporī. Arā, ko te hononga o ngā whenu e rua. Kāore ēnei ariā matua i tuhia pēneitia i roto i te marautanga, otirā ka kitea i roto i ngā whāinga matua.

Kei ia taumata ngā nekehanga mō ia ariā matua. Nōku noa iho ēnei whakaaro i tēnei wā, heoi anō, kua pānuitia e ētahi kaiako hangarau, ā, kua whakaae rātou koinei ngā āhuatanga e kite ana rātou i te nuinga o te wā i roto i ō rātou akomanga. Engari nā te ruarua noa iho o ngā tauira mahi kua kohia hei āta arotake, kāore au i te kī “Koinā. Mahia!” Ā tōna wā pea ka mōhio tātou katoa mēnā kei te tika, kei te hē rānei ngā nekehanga.

Whakamahia te tāhū nei hei aratohu mō te whakaharatau hangarau. He āhua whānui ngā tuhinga, he āhua whānui hoki ngā whāinga.

He tauhou tonu tēnei marautanga ki te nuinga o ngā pouako. Ka taea e te tāhū nei te āwhina i te pouako ki te tīhaehae i te marautanga hangarau. Kia kaha tātou.

He Māherehere Hangarau

NGĀ TAUAROMAHĪ MARAUTANGA O AOTEAROA

E whakaatu ana tēnei māherehere i ngā tauaromahi kua whakawhanaketia.

Kei ia taumata ngā ingoa o ngā tauaromahi e wātea ana hei tiro tiro, me tētahi whakamārama poto e pā ana ki taua tauaromahi.

Kāore anō ngā kaupeka katoa o te hangarau kia mahia hei tauaromahi. E rua, e toru rānei ngā kaupeka hangarau kei ia tauaromahi. Kei raro i te whakamāramatanga, ko ngā kaupeka.

Ko te tohu “MH WP 4” e pā ana ki te whenu, me te nama o te whāinga matua. Ahakoa kei roto i tētahi kōwae ako ngā whāinga katoa, ko te āhua o te whakaharatau hangarau tēnā, ko ētahi whāinga e tū kaha ana.

Pānuitia te tauaromahi, ka haere ki te tāhū hangarau. I reira ka kitea ngā nekehanga me ngā taunakitanga o te nekehanga.

Taumata 1	Taumata 2	Taumata 3	Taumata 4	Taumata 5
He Taonga Whakamihi (1) He rerekē ngā whakaaro o ia ākonga ahakoa he ōrite te āhua o te whakaako. Ka hangaia he taonga mā tētahi tino tangata. Ka mau kaha tēnei tamaiti ki ana huatau. Whakatauritea tēnei ki te tauaromahi tuarua koinēi anō te kaupapa. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1 MH WP 4, 5, 6, 8a, 8e, 8o	He Taonga Whakamihi (1) He rerekē ngā whakaaro o ia ākonga ahakoa he ōrite te āhua o te whakaako. E kitea ana i konei he mea nui te whakaako i ngā pūkenga ā-ringa. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1 MH WP 4, 5, 6, 8a, 8e, 8o	He Taonga Whakamihi (1) He rerekē ngā whakaaro o ia ākonga ahakoa he ōrite te āhua o te whakaako. Ka mau te ākonga ki tana mahere tohutohu, kore rawa ia e tīni i ōna whakaaro, tana mahere tuatahi rānei. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1 MH WP 4, 5, 6, 8a, 8e, 8o	Te Hanga Whare Heihei Te hanganga o tētahi whare mō ngā heihei. He nui ngā mahere me ngā hoahoa i whakamahia. Ngā Kaupeka Ngā Hanga me ngā Pūhanga Manawa o te Hangarau Te Hangarau Matū MH WP 4, 5, 6, 7	Ngā Toi Māori He tukanga tāniko, he hiahia whaiaro e kitea ana. He nui ngā pūkenga ā-ringa, ā-hangarau hoki. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau Te Hangarau Mōhiotio me te Hangarau Whakamōhio HI WP1, 2 MH WP 4, 8a, 8i, 8o
He Taonga Whakamihi (2) He rerekē ngā whakaaro o ia ākonga ahakoa he ōrite te āhua o te whakaako. Ka hangaia he taonga mā tētahi tino tangata. E whakaatu ana tēnei i ngā uauatanga o te mahi ki ētahi o ngā tamariki nohinohi me ngā tīnihanga. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1 MH WP 4, 5, 6, 8a, 8e, 8o	Te Poi E pā ana tēnei ki ngā tikanga a tētahi iwi. Ka kitea ngā tīnihanga maha. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1, 2 MH WP 4, 8a	He Taonga Whakamihi (2) He rerekē ngā whakaaro o ia ākonga ahakoa he ōrite ngā āhuatanga o te whakaako. Kitea nuitia ana i konei te mahi tahi a te tuakana me te teina. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1 MH WP 4, 5, 6, 8a, 8e, 8o		
He Kākahu Māori He hangarau ā-iwi tēnei. Kua mau ngā ākonga ki ngā tikanga a kōi mā, a koro mā. Ngā Kaupeka Te Hangarau Matū Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau HI WP 1, 2 MH WP 4, 5, 7, 8a, 8o				

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

Nā tētahi kura kaupapa Māori tēnei tauaromahi i whakaputa. Kotahi anake te kōwae ako a te pouako, ahakoa ngā taumata rerekē o ngā ākonga, arā, mai i te taumata tuatahi tae noa ki te tuatoru. Ehara i te mea he kaupapa hou tēnei, engari he mea hou ētahi o ngā pūkenga.

Te Hiahia o te Pouako

I hiahia au kia arotahi te whakaaro o te ākonga ki tēnei mea te whakanui i tētahi atu, me te hanga koha aroha māna. He tikanga Māori tēnei.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Koinei ngā pātai i whakatakotoria hei whiriwhiri mā ngā ākonga kia mōhio ai te pouako ki ngā mōhiotanga kua mau kē i a rātou.

- Ki te hiahia tētahi ki te whakamihi i tētahi atu, he aha ngā huarahi e wātea ana ki a ia?
- I ngā wā o mua, pēhea te whakamihi, te whakanui i te tangata?

Anei ngā whakautu a tēnei ākonga, a Te Hauora:

Ki te hiahia au ki te whakanui i tētahi tangata, ka:

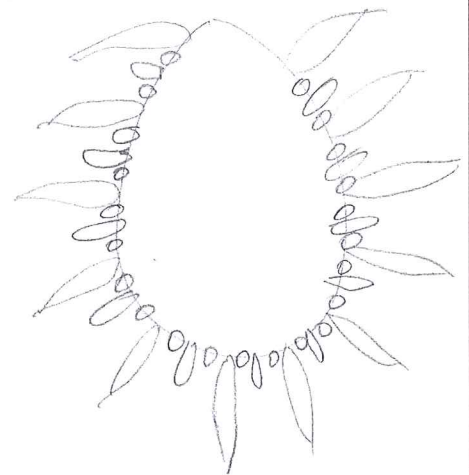
- hoatu pukapuka
- hoatu taonga
- whakatika au i taku moenga
- āwhina au i a Māmā
- ka mihi atu ki te tangata
- hoatu i te perehana
- hanga kārī
- hoatu manu aute
- hoatu koha.

Heoi anō, ka pātai anō te pouako:

- Ko wai te tangata pai katoa ki a koe?
- Nā te aha ka whakaaro pēnā ai koe mōna?

Ka whakaaro te ākonga ki te āwhina i ōna mātua mā te whakatika whare me tōna rūma moe. Nō te pouako te whakaaro me hanga ia i tētahi taonga mā rāua. I a ia e rāwekeweke ana i ngā rawa, he tino pai ngā rauemi katoa ki a ia, ā, ka pīrangī a Te Hauora ki te whakamahi i te katoa. Ka puta tōna whakaaro kia hangaia he tāhei.

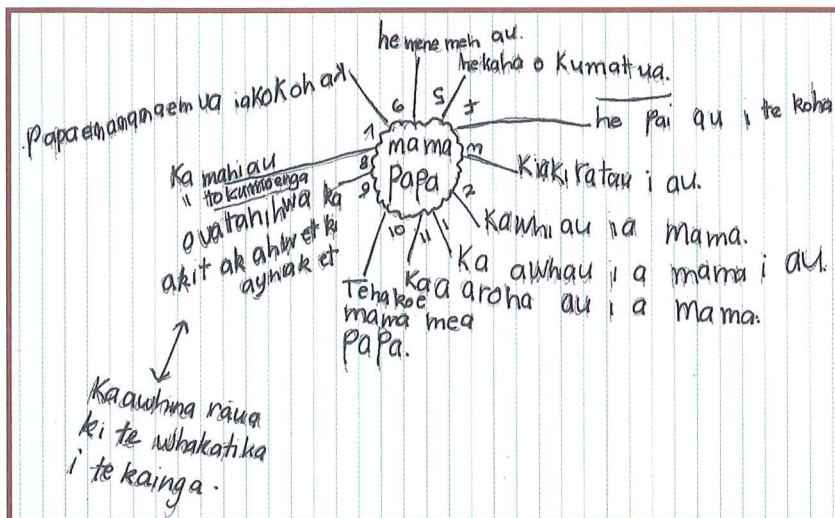
Tāhei – Nā Te Hauora

Ehara nā Te Hauora ake tēnei whakaahua. Nāna i whakamārama atu te āhua i hiahia ia ki tōna pouako, nā te pouako te whakaahua i whakarite, kia tere ake ai te haere o ngā mahi.

Heoi anō, nā Te Hauora ēnei rauemi i kōwhiri:

- huruhuru karakara
- huruhuru nui
- anga mā
- taura koura
- pepa karakara
- kutikuti
- waipia
- ngira.

Tā te Ākonga Mahi

Te Mahere Tohutohu

I whakaaro te ākonga me pēhea te hanga i te taonga, ā, ka whakamārama atu ki tōna tuakana. Koinei e whai ake tana raupapa mahi. I te mea he āhua pōturi te tamaiti nei ki te tuhi kupu, ka tuhia e te tuakana.

- Tikina ngā rauemi.
- Whakarōpūngia ngā rauemi.
- Hangaia he poro pepa.
- Tikina he taura koura.
- Tāpirihia ētahi huruhuru ki runga i te taura.
- Tāpirihia te anga, te pepa, te anga, me te huruhuru anō.
- Haere tonu ki te mutunga.

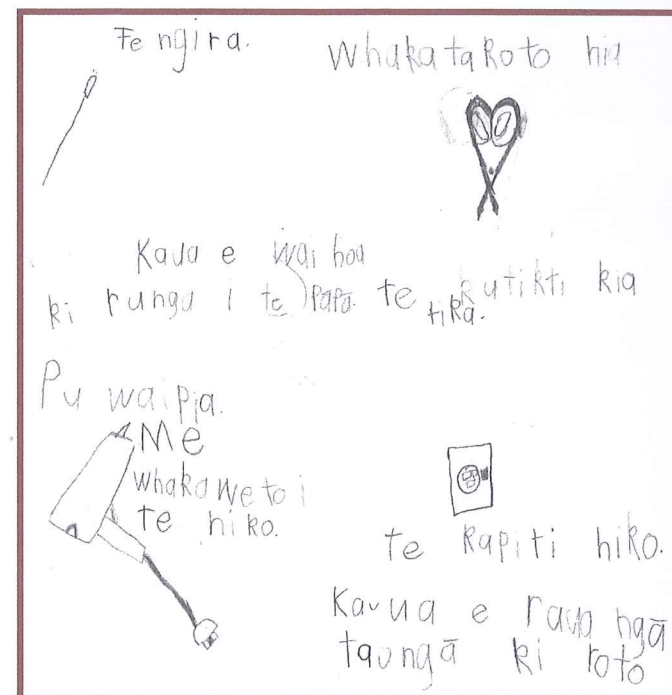
He āhua māmā ēnei tohutohu engari he tohu tērā o te tamaiti nohinohi.

I tauri tonu atu a Te Hauora ki te mahi hanga. Kāore i taea e ia te whakapiri ngā rauemi ki te taura.

Ngā Ture Haumarū

Ka riro mā te pouako e āta whakaako ngā ture haumarū me te whakamahi tika o ngā taputapu. Tirohia te pukapuka *Safety and Technology Education*, nā te Tāhuhu o te Mātauranga i whakaputa, hei rauemi āwhina.

Kei roto i te tuhinga e whai ake nei ka kitea te mōhio o te tamaiti nāna te tuhinga ki ngā āhuatanga haumarū.

I whakawaiwaia hoki te tāpiri i ana rauemi ki te taura.

Ka oti pai tana whakawaiwai pūkenga, ka hoki anō ia ki te hanga tāhei.

Te Whakawhanake i te Tau Otinga

I ū tēnei ākonga ki tana huarahi, ahakoa te uaua i te nuinga o te wā, kore rawa ia i whakaaro kia tīnīhia tana mahi. He tino kaha tana arotahi ki te kaupapa.

Ngā uauatanga:

- He iti rawa te puare i te anga mō te whānui o te taura, ā, ka matara ngā whenu o te taura.
- Kāore ngā huruhuru i piri tika ki te taura.

Nō reira, ka whakamahia ngā kutikuti hei whakarahi ake i ngā puare. I te mataratanga o ngā whenu o te taura, ka tapahia te taura. I te mutunga he poto rawa te taura hei tāhei mō tōna māmā, engari kāore he raru ki a ia.

I a ia e ngenge ana, nā tētahi pakeke ia i āwhina.

TAUMATA

1 2 3 4 5

Te Arotake i te Hātepe me te Mahi

Koinei ngā pātai hei arotake, hei aromatawai whaiaro.

- He aha ngā wāhi i uaua, he aha anō ngā wāhi i māmā?
- I a koe e mahi ana, pēhea ōu whakaaro mō te āhua o te taonga (te taha rerehua)?
- He aha ngā wāhanga kāore i pai ki a koe?

I whakapuaki ā-waha a Te Hauora:

- Ko te rau te mea uaua.
- Ko te anga te mea māmā.
- Pai ki ahau te tāhei kua hanga.

Te Reo o te Ākonga

He mōhio te tamaiti nei ki te tuitui kupu ruarua kia tika te takoto. He mōhio anō ia me kuhu te kupu "i" ki muri i te kupumahi whaihono i roto i ngā rerenga pēnei.

Ngā Pūkenga ā-Ringa

He mahi nui te whakaako i ngā pūkenga ā-ringa. Ki te kore te tamaiti e mōhio me pēhea te hanga i tētahi taonga, nā tana kore mōhio ki ngā pūkenga e hāngai ana, kāore e taea e ia te whakaoti tika tana kaupapa.

I roto i tēnei kōwae, ka ākona ēnei pūkenga ā-ringa, pūkenga hīraurau hopanga hoki:

- te tāpiri i tētahi kārī ki tētahi atu, kia piri tahi ko ngā tapa (ki te kāpia mā).
- te tāpiri i tētahi kārī ki tētahi atu me te kore e whakamahi waipia.
- te whakamahi i te pū waipia.
- te whakamahi i te ngira me te miro (he pūkenga hou tēnei ki te rōpū katoa, ahakoa te pakeke).

He Kupu Taka

kāpia mā	white glue
waipia	glue, paste
whakanao	produce

Ka whakawaiwaia ēnei pūkenga mō tētahi ahiahi katoa. He uaua rawa atu ēnei pūkenga ki ngā ākonga nohinohi. He taputapu tauhou te ngira ki te nuinga o te rōpū. Ka raru ngā tamariki nohinohi, ka āwhinatia e ngā tuākana.

TAUMATA

1

2

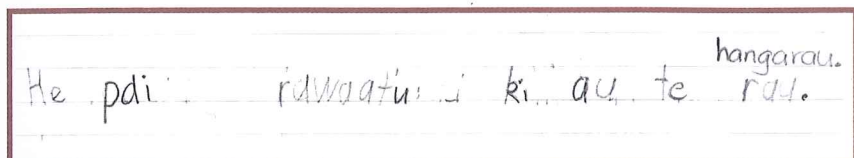
3

4

5

He Huarahi Anō mō te Pouako

Kia tika ngā momo rauemi mā ngā tamariki nohinohi, kia māmā ai te whakamahi. Tono atu ki ngā pakeke me ngā tuākana kia āwhina i ngā ākonga nohinohi i ā rātou e hanga taonga ana. Kia mutu te hanga, me whakaaro anō ngā ākonga ki tētahi momo tākai hei kīnaki mō te taonga. Tērā anō te hanga kāri whakamihi me te hanga pepa ātaahua. He kōwae ako hou pea!

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā hua rerekē ka taea te whakaputa i roto i tētahi kōwae hangarau. Nō ngā ākonga ngā whakaaro, nā te pouako ngā pūkenga i whakaako ki ā rātou, nāna anō te mahi i awhi, i tautoko.

Ki Hea i Nāianeī?

Ka tūhura ngā ākonga i ngā kōwhiringa e hāngai ana ki tētahi atu rōpū, hei tauira, me pēhea te whakamihi i tētahi kaumātua, i tētahi tangata rānei o tāwāhi?

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Te Mōhiotio me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me whārangi 36 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te mahi i runga i te ngākaunui ki te ārai whara me te haumarū. (Pūkenga Tinana)
- Te mahi takitahi, takirua, tuakana-teina hoki. (Pūkenga Mahi, Akoranga Hoki)

Te Horopaki

Te Whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

He Rauemi

Ministry of Education (1999). *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.

TE TĀHUHU O TE MĀTAURANGA
Ministry of Education

Tā te Ākonga Mahi

Te Mahere Tohutohu

I whakaaro a Kema me pēhea te hanga i te tāhei, ā, ka whakamārama atu ki tōna tuakana.

Koinei e whai ake nei tana raupapa mahi. He āhua pōturi te tamaiti nei ki te tuhi kupu, nā reira ka tuhia e te tuakana.

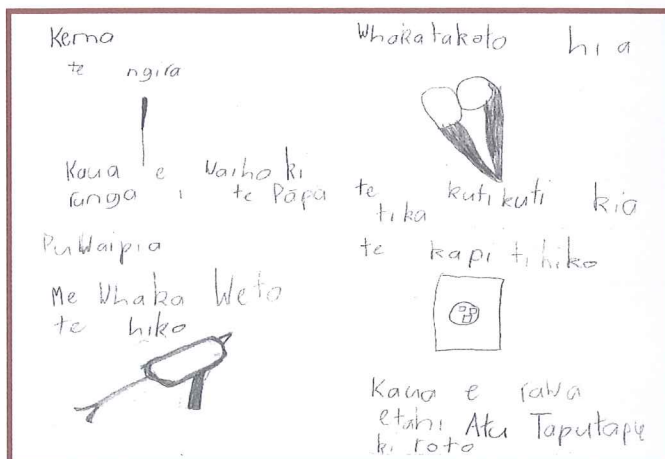
- Tikina ngā rauemi.
- Whakamahia ngā momo poro roa mai i ngā pepa karakara.
- Tikina he taura koura, me ine i te tuatahi.
- Tāpirihia ētahi huruhuru kei runga i te taura.
- Tāpirihia te anga, te pepa, te anga, me te huruhuru anō.
- Haere tonu ki te mutunga o te taura.
- Herea te taura hei tāhei.

I ngana tonu tēnei ākonga ki te tīmata i tana mahi, engari kīhai ia i mōhio me pēhea.

Ngā Ture Haumarū

Ka riro mā te pouako e āta whakaako ngā ture haumarū me te whakamahi tika i ngā taputapu. Tirohia te pukapuka *Safety and Technology Education*, nā te Tāhūhū o te Mātauranga i whakaputa, hei rauemi āwhina.

Kei roto i te tuhinga e whai ake nei ka kitea te mōhio o te tamaiti nāna te tuhinga ki ngā āhuatanga haumarū.

Te Whakawhanake i te Tau Otinga

I tīmata tēnei ākonga ki te hanga i tana taonga tāhei.

Ngā uauatanga:

- He iti rawa te puare i te anga mō te mātotoru o te taura, ā, ka matara ngā whenu o te taura.
- Kāore ngā huruhuru i piri tika ki te taura.

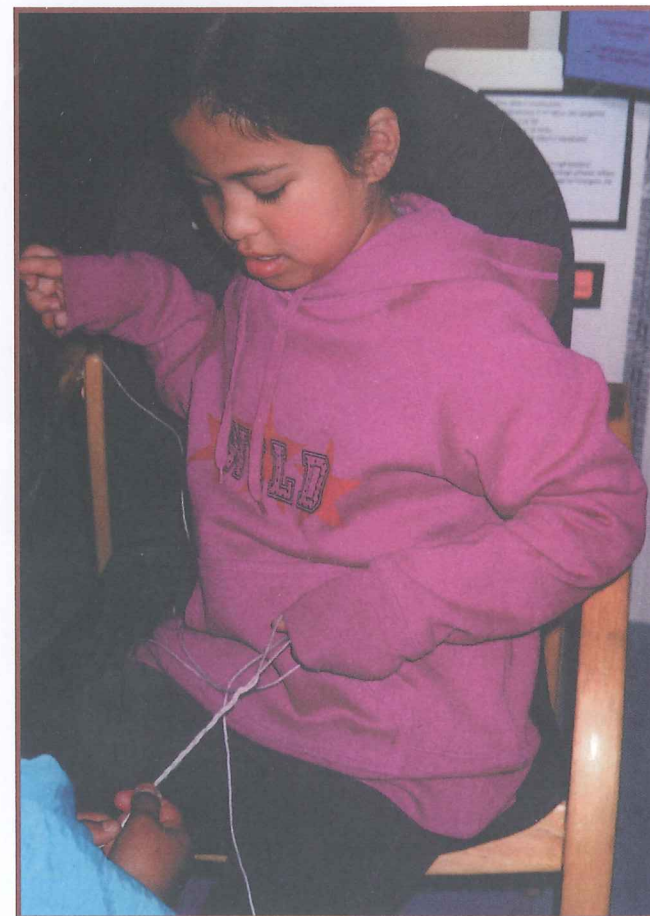
Nā reira, i kimi a Kema i ētahi anga he nui ake te puare, ā, i whuia ki te rāpihi ngā anga kāore i pīrangitia. I pōkaihia anō hoki e ia te kakau o te huruhuru, me te tāpiri ki te waipia hei puare mō te taura. He whakaaro auaha tēnei.

I te mutunga o te wā mahi, poto noa iho te taura kua oti i a ia te whakapaipai, ahakoa tana ngana me te awahi a te pouako.

I te rangi tuarua, i hoki ia ki te mahi me te hōhā anō. Kāore ia i pīrangi whakaoti i tana mahi. Ka whakawhiti kōrero rāua ko te pouako, me te kōwhiri i tētahi atu huarahi. Ka whakaae a Kema ki te tīmata anō.

Ahakoa i tīnīhia te āhua o te taonga, ka hiahia tonu te ākonga ki te whakamahi i ngā rauemi kua kōwhiria kētia e ia. He māmā ake te whakapiri ki te waipia tēnā i te tuitui ki te ngira me te miro. Heoi anō, i whakaae a Kema kia whakapiriā ngā rawa ki tētahi kāri mārō, ā, ka noho tonu hei momo tāhei.

Nō te mutunga o te mahi ka tahuri ia ki tana tuakana ki te ako pēhea te whiri wūru hei tāhei. I a ia kē te pūkenga nei, ā, i tere tonu tana tahuri ki te whiri taura.

Ka whakatakotoria ngā rawa ki runga i te kāri mārō, kia noho ai hei whakaahua. E rua tekau ki te toru tekau mineti ia e mahi ana i tana whakaahua, kātahi ka tāpirihia ki te pū waipia.

TAUMATA

1 2 3 4 5

Te Arotake i te Hātepe me te Mahi

Koinei ngā pātai hei arotake, hei aromatawai whaiaro. I pātaitia ā-waha.

- He aha ngā wāhi i uaua, he aha anō ngā wāhi i māmā?
- I a koe e mahi ana, pēhea ōu whakaaro mō te āhua o te taonga (te taha rerehua)?
- He aha ngā wāhanga kāore i pai ki a koe?

Ahakoa ngā piki me ngā heke, tae atu ki te tīni i te hoahoa, i te mutunga ka tino harikoa a Kema ki te āhua o tana taonga. Ki ōna whakaaro, ka harikoa hoki ko ōna mātua. Ehara ko te taonga te mea nui ki a ia, ko te whakaaro kē kia hoatu tētahi mea ki tōna māmā.

Te Reo o te Ākonga

He mōhio te tamaiti nei ki te tuitui kupu ruarua nei kia tika te takoto.

E ōrite ana te tuhinga a Kema me tā Te Hauora.

I whakawaiwaia hoki e ia pēhea te tāpiri i ana rauemi ki te taura.

He Kupu Taka

tāhei	necklace
pū waipia	glue gun
whakanao	produce

Ngā Pūkenga ā-Ringa

He mahi nui te whakaako i ngā pūkenga ā-ringa. Ki te kore te tamaiti e mōhio me pēhea te hanga i tētahi taonga, nā tana kore mōhio ki ngā pūkenga e hāngai ana, kāore e taea e ia te whakaoti tika tana kaupapa.

I roto i tēnei kōwae, ka ākona ēnei pūkenga ā-ringa, pūkenga hīraurau hopanga hoki:

- te tāpiri i tētahi kāri ki tētahi atu, kia piri tahi ko ngā tapa (ki te kāpia mā);
- te tāpiri i tētahi kāri ki tētahi atu me te kore e whakamahi waipia;
- te whakamahi i te pū waipia;
- te whakamahi i te ngira me te miro (he pūkenga hou tēnei ki te rōpū katoa, ahakoa te pakeke).

Ka whakawaiwaia ēnei pūkenga mō tētahi ahiahi katoa. I uaua rawa atu ēnei pūkenga ki ngā ākonga nohinohi. He taputapu tauhou te ngira ki te nuinga o te rōpū. Ka raru ngā tamariki nohinohi, ka āwhinatia e ngā tuākana.

TAUMATA

1

2

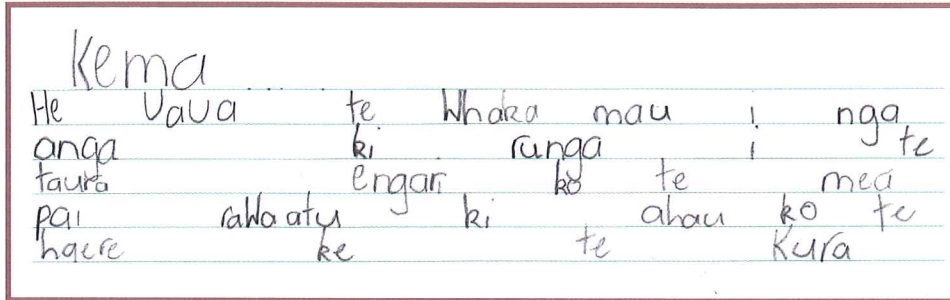
3

4

5

He Huarahi Anō mā te Pouako

Kia tika ngā momo rauemi mā ngā tamariki nohinohi, kia māmā te whakamahi. Tono atu ki ngā pakeke, ki ngā tuākana kia āwhina i ngā ākonga nohinohi i a rātou e hanga taonga ana. Kia mutu te hanga, me whakaaro anō ngā ākonga ki tētahi tākai hei kīnaki mō te taonga. Tērā anō te hanga kāri whakamihi me te hanga pepa ātaahua. He kōwae ako hou pea!

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā hua rerekē ka taea te whakaputa i roto i tētahi kōwae hangarau. Nō ngā ākonga ngā whakaaro, nā te pouako ngā pūkenga i whakaako ki a rātou, nāna anō te mahi i awhi, i tautoko.

Ki Hea i Nāianeī?

Ka tūhura ngā ākonga i ngā kōwhiringa e hāngai ana ki tētahi atu rōpū, hei tauira, me pēhea te whakamihi i tētahi kaumātua, i tētahi tangata rānei o tāwāhi?

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū
Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau
Te Mōhiotio me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me te whārangi 36 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te mahi i runga i te ngākaunui ki te ārai whara me te haumarū. (Pūkenga Tinana)
- Te mahi takitahi, takirua, tuakana-teina hoki. (Pūkenga Mahi, Akoranga Hoki)

Te Horopaki

Te whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

Ngā Hononga ki Te Whāriki

Te Mana Aotūroa Whāinga 3

He Rauemi

Ministry of Education (1999). *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

Nā tētahi kura kaupapa Māori tēnei tauaromahi i whakaputa. Kotahi anake te kōwae ako a te pouako, ahakoa ngā taumata rerekē o ngā ākonga, arā, mai i te taumata tuatahi tae noa ki te tuatoru. Ehara i te mea he kaupapa hou tēnei, engari he mea hou ētahi o ngā pūkenga.

Te Hiahia o te Pouako

I hiahia te pouako kia arotahi te whakaaro o te ākonga ki tēnei mea te whakanui i tētahi atu, me te hanga koha aroha māna. He tikanga Māori tēnei.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Koinei ngā pātai i whakatakotoria hei whiriwhiri mā ngā ākonga kia mōhio ai te pouako ki ngā mōhiotanga kua noho kē mai ki a rātou.

- Ki te hiahia tētahi ki te whakamihi i tētahi atu, he aha ngā huarahi e wātea ana ki a ia?
- I ngā wā o mua, pēhea te whakamihi, te whakanui i te tangata?

Anei ngā whakautu a tēnei ākonga, a Gemma:

Ki te hiahia au ki te whakanui i tētahi tangata, ka:

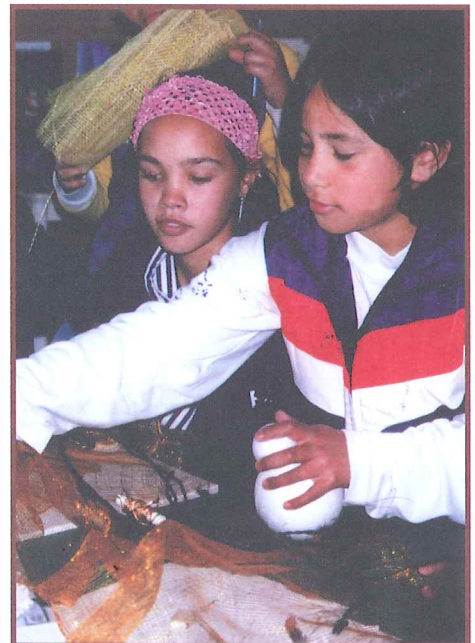
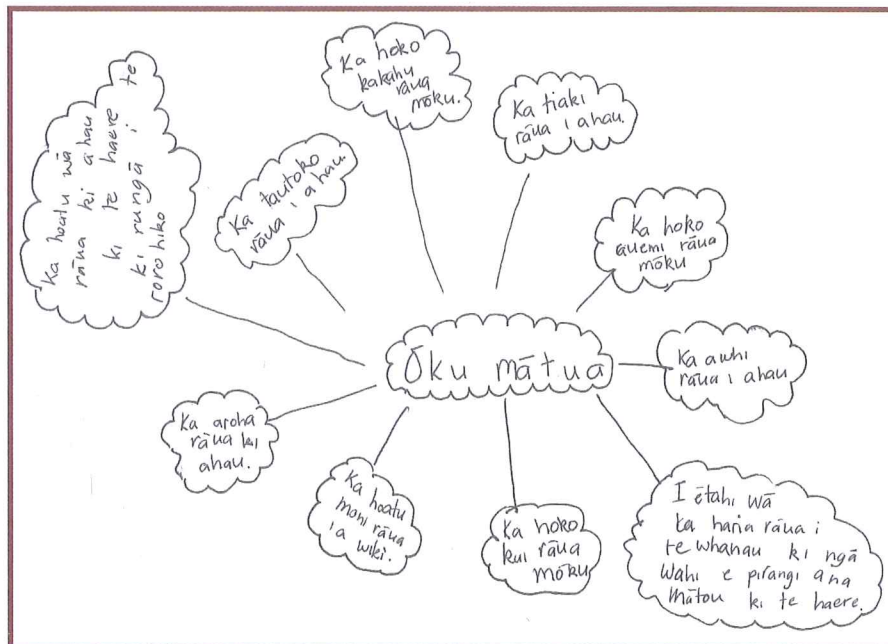
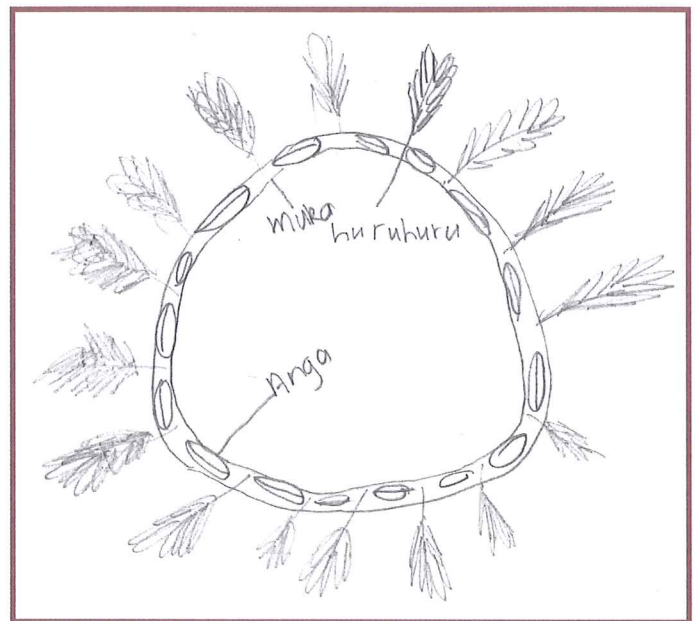
- hanga kāri au mōna
- hoatu he taonga Māori mōna pērā i te patu
- hoko kai au mōna
- hoko manu aute hoki au mōna
- hoatu au i ngā rauemi ki a ia.

Ka pātai anō te pouako:

- Ko wai te tangata pai katoa ki a koe?
- Nā te aha ka whakaaro pēnā ai koe mōna?

Ka whakatakoto te tamaiti i ōna whakaaro mō ōna mātua.

I te kitenga o ngā rauemi, ka haere tōtika ia ki ngā taura muka, ka whakaporohita, puta mai ana te whakaaro kia hanga kōmore – tētahi mō Māmā, tētahi mō Pāpā.

He Taonga Whakamihi

Tā te Ākonga Mahi

Te Mahere Tohutohu

Tuatahi, ka whakaaro te ākonga me pēhea te hanga kōmore. Nāna āna ake tohutohu i tuhi hei mahere ripo.

1. Tikina i ngā taputapu Muka huru Anga Ngira me te taura.	2. Puna te taura ki roto i te puare ki runga.	3. Ka pūtiki koe i te taura kua rehi aku taputapu
4. Kātahi ka tui koe i ngā huruhuru ki te porowhita muka.	5. Ka tui koe i te muka mai i te ngira me te taura. e wāru e ono pea ngā wā ka tui koe.	6. hea te muka hei porohita kia hika te rahi mō te kāmou.

Gemma / Aku rauemi / Kōmore

1. Muka.
2. huruhuru iti.
3. Anga.
4. Ngira me te taura.
5. Puna te taura ki roto i te puare ki runga.
6. Ka pūtiki koe i te taura.
7. Kātahi ka tui koe i te rauemi.

He uaua ki tēnei ākonga te whakaraupapa tohutohu. Tērā kāore i a ia ngā kupu hei whakaputa tika i ōna whakaaro. Ka āta whiriwhiri whakaaro te tamaiti me te pouako, ka puta āna tohutohu pai rawa ki runga mahere ripo. Kua whakamārama tika a ia i tana hātepe.

Ngā Ture Haumarua

Ka riro mā te pouako e āta whakaako ngā ture haumarua me te whakamahi tika o ngā taputapu. Tirohia te pukapuka *Safety and Technology Education*, nā te Tāhuhu o te Mātauranga i whakaputa, hei rauemi āwhina.

Kei roto i te tuhinga e whai ake nei, ka kitea te mōhio o te tamaiti ki te whakamahi taputapu i runga i te haumarua.

Gemma	Ngā Ture Haumarua
Te ngira	
1. Kua e wāho te ngira ki runga i te papa.	
2. Me wāho koe ngā ngira ki te tika.	
Te kūtiki	
1. Kua e wāho te papa o te kūtiki ki runga.	
Te Wāpā	
1. Kua e pā i te wāhi e puta mai te Wāpā.	
Kāpiti hika	
1. Kua e pūa, ēlahi atu taputapu ki roto i te kāpiti hika.	

Te Whakawhanake i te Tau Otinga

Ahakoa i whakaakona atu e te pouako, kāore i mau i te ākonga me pēhea te tākai i te muka kia oti mai ai he porohita. Nā tētahi o ngā tuākana i mahi. I uaua rawa ki ngā ākonga katoa e mahi ana i tēnei taumata tēnei pūkenga, i te mea kāore anō kia tino pakari te mahi tahi a ngā uaua e tika ana.

Ka tāpiritia ngā huruhuru ki te ngira me te miro, ko ngā anga, i tāpirihia ki te waipia. I a ia e whakaaro ana mō te whānui o te ringa o tōna māmā, ka puta tēnei kōrero: "Whā tekau mā whā ōna tau, nō reira ko tēnei te rahi tika."

E rua ngā kōmore i oti he ōrite te āhua.

TAUMATA

1 2 3 4 5

Te Arotake i te Hātepe me te Mahi

Koinei te tohutohu me ngā pātai hei arotake, hei aromatawai whaiaro.

- Whakamāramatia mai ōu whakaaro mō te taha hātepe.
- He aha ngā wāhi i uaua, he aha ngā wāhi i māmā?
- I a koe e mahi ana, pēhea ōu whakaaro mō te āhua o te taonga (te taha rerehua)?
- He aha ngā wāhanga kāore i pai ki a koe?
- He aha ngā āhuatanga i tīnīhia e koe?
- He aha i tīnīhia ai?

Gemma

1. He uaua te mahi me te pū. Waipia ēngari he āhua pai āna ki te mahi pū waipia.
2. Ko te mea pai ki āna ko te mahi i te kōmore.
3. Ko te tino painga ko te hua rauemi.

Te Reo o te Ākonga

Ka pai te takoto o ngā rerenga kōrero a te tamaiti nei. Heoi anō te wāhi e hapa ana, ko te whakamahi i te "mōna" i ngā wāhi ko te "māna" te kupu tika.

He Kupu Taka

whakaraupapa	organise
mahere ripo	flow chart
pū waipia	glue gun
kōmore	bracelet

Ngā Pūkenga ā-Ringa

He mahi nui te whakaako pūkenga ā-ringa. Ki te kore te tamaiti e mōhio me pēhea te hanga i tētahi taonga, nā tana kore mōhio ki ngā pūkenga e hāngai ana, kāore e taea e ia te whakaoti tika tana kaupapa.

I roto i tēnei kōwae, ka ākona ēnei pūkenga ā-ringa, pūkenga hīraurau hopanga hoki:

- te tāpiri i tētahi kāri ki tētahi atu, kia piri tahi ko ngā tapa (ki te kāpia mā);
- te tāpiri i tētahi kāri ki tētahi atu me te kore e whakamahi waipia;
- te whakamahi i te pū waipia;
- te whakamahi i te ngira me te miro (he pūkenga hou tēnei ki te rōpū katoa, ahakoa te pakeke).

I whakawaiwaia ēnei pūkenga mō te ahiahi katoa. I uaua rawa atu te whakamahi i te ngira me te miro – ko te whāngai atu i te miro ki te puare ka tahi, ko te tuitui tonu ka rua. Kāore ngā tamariki e taunga ana ki taua taputapu. He paku rawa te ngira me te puare. Te amuamu hoki o ngā tamariki!

Ka whakamātauria e te tamaiti nei te tuitui i ngā huruhuru ki te muka, me te hono i ngā pito e rua o te muka e oti mai ai he porohita. I whakamātauria te kāpia mā, te here pūtiki, me te whakamahi ngira. Nā te pouako ia i whakaako me pēhea te tākai hei whakamau atu i ngā huruhuru ki te muka. I raru te nuinga o ngā ākonga i te whakamahi o te ngira me te miro. E kitea ana i konei he taonga nui te whakawaiwai e mau ai ngā pūkenga e hiahiatia ana.

TAUMATA

1

2

3

4

5

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā hua rerekē ka taea te whakaputa i roto i tētahi kōwae hangarau. Nō ngā ākonga ngā whakaaro, nā te pouako ngā pūkenga i whakaako ki a rātou, nāna anō te mahi i awhi, i tautoko. He tauira auaha tēnei.

Ki Hea i Nāianeī?

Ka tūhura ngā ākonga i ngā kōwhiringa e hāngai ana ki tētahi atu rōpū, hei tauira, me pēhea te whakamihi i tētahi kaumātua, i tētahi tangata rānei o tāwāhi.

Whakawhānuitia ake ngā momo rauemi. Kua reri tēnei ākonga ki te ako i ētahi atu pūkenga ā-ringa.

I roto i te toru tau ka mahi ngā tamariki i ngā kaupeka hangarau katoa. Ka honoa ngā kaupeka katoa engari me arotahi ki te kaupeka kotahi, e rua rānei i roto i te kōwae kotahi.

Arotakengia te hātepe i whakawhanaketia e ngā ākonga. Mēnā kāore i tino tika, he huarahi anō tēnei mō te pouako. Ehara ko te hua te mea nui i ngā wā katoa – i ētahi wā ko te hātepe kē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Te Mōhiotia me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me te whārangi 36 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te mahi i runga i te ngākaunui ki te ārai whara me te haumaruru. (Pūkenga Tinana)
- Te mahi takitahi, takirua, tuakana-teina hoki. (Pūkenga Mahi, Akoranga Hoki)

Te Horopaki

Te Whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

He Akoranga Kē Atu

Anei ētahi:

- ngā kārī whakamihi;
- te tuhi waiata, rotarota, reta rānei;
- he whakaaturanga mā ngā mātua, mā wai atu rānei;
- te whakaako i ngā pūkenga Māori pērā i te tāniko, i te raranga, i te whakairo, i te tukutuku.

He Rauemi

Ministry of Education (1999). *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

Nā tētahi kura kaupapa Māori tēnei tauaromahi i whakaputa. Kotahi anake te kōwae ako o te pouako, ahakoa ngā taumata rerekē o ngā ākonga, arā, mai i te taumata tuatahi tae noa ki te tuatoru. Ehara i te mea he kaupapa hou, engari he mea hou ētahi o ngā pūkenga.

Te Hiahia o te Pouako

I hiahia te pouako kia arotahi te whakaaro o te ākonga ki tēnei mea te whakanui i tētahi atu, me te hanga koha aroha māna. He tikanga Māori tēnei.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Koinei ngā pātai i whakatakotoria hei whiriwhiri mā ngā ākonga kia mōhio ai te pouako ki ngā mōhiotanga kua noho kē mai ki a rātou.

- Ki te hiahia tētahi ki te whakamihi i tētahi atu, he aha ngā huarahi e wātea ana ki a ia?
- I ngā wā o mua, pēhea te whakamihi, te whakanui i te tangata?

Anei ngā whakautu a tēnei ākonga:

Ki te hiahia au ki te whakanui i tētahi atu, ka:

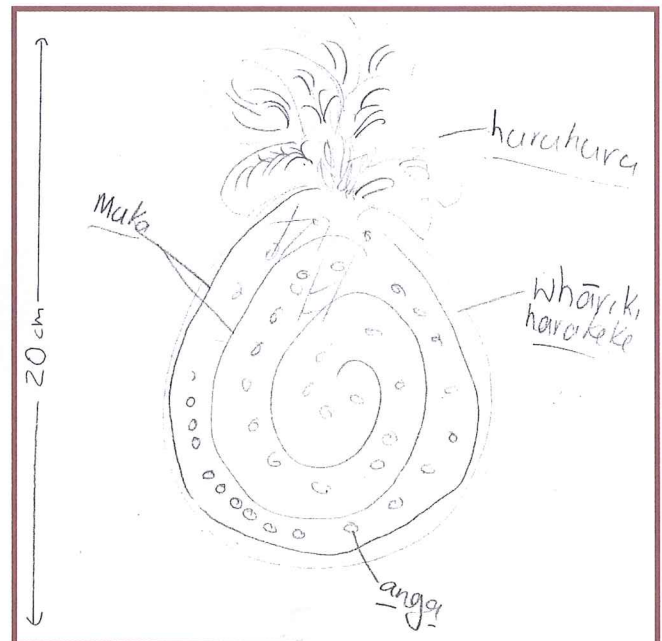
- hanga kāri
- hoko perehana
- hanga perehana
- hoko kai
- aroha atu
- āwhina atu
- manaaki tangata
- kōrero atu
- whakarongo ki ngā kupu ka kīia atu ki a au
- hoatu kāri kawē mihi
- mihi atu ki a ia.

Ka pātai anō te pouako:

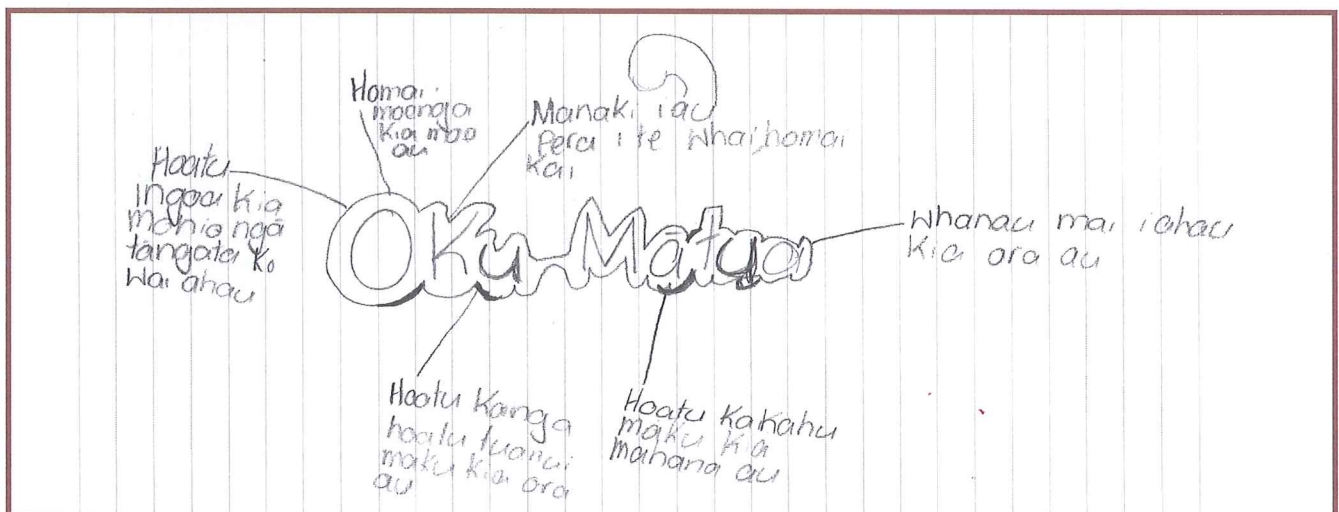
- Ko wai te tangata pai katoa ki a koe?
- Nā te aha ka whakaaro pēnā ai koe mōna?

Ka whakatakoto te tamaiti i ōna whakaaro mō ōna mātua.

Ka whakaae te tamaiti ki te hanga mai i tētahi taonga hopu moemoeā mā ōna mātua. Tērā pea nā te ao rangatahi, nā te ao whānui i kukume ana whakaaro kia hanga taonga pērā.

I kōwhiritia tēnei huarahi i mua i tana rāwekeweke i ngā rauemi e wātea ana. Nā reira, i a ia e kite ana i ngā momo matū, i haere tōtika ia ki ngā matū e hiahia ana.

A close-up photograph showing a person's hand holding a small, rectangular woven basket. The basket is made of a light-colored material, possibly paper or thin wood, with a dark, crisscrossing pattern. A single feather is attached to the front of the basket. The background is a dark, textured surface.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Huarahi Anō mō te Pouako

Kei raro nei ētahi atu pūkenga, mahi rānei, mahi e hāngai ana ki tā tēnei tamaiti mahi:

- he anga karapoti i te taonga kia pūmau ai te hanga;
- te whakatōpū o ngā huruhuru;
- te whakanao o ngā taonga pēnei kia ōrite te āhua, kia tere te hanga.

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā hua rerekē ka taea te whakaputa i roto i tētahi kōwae hangarau. Nō ngā ākonga ngā whakaaro, nā te pouako ngā pūkenga i whakaako ki a rātou, nāna anō te mahi i awhi, i tautoko.

Ki Hea i Nāianeī?

Ka tūhura ngā ākonga i ngā kōwhiringa e hāngai ana ki tētahi atu rōpū, hei tauira, me pēhea te whakamihi i tētahi kaumātua, i tētahi tangata rānei o tāwāhi?

Whakawhānuitia ake ngā momo rauemi. Kua reri tēnei ākonga ki te ako i ētahi atu pūkenga ā-ringa.

I roto i te toru tau ka mahi ngā tamariki i ngā kaupeka hangarau katoa. Ka honoa ngā kaupeka katoa engari me arotahi ki te kaupeka kotahi, e rua rānei i roto i te kōwae kotahi.

Arotakengia te hātepe i whakawhanaketia e ngā ākonga. Mēnā kāore i tino tika, he huarahi anō tēnei mō te pouako. Ehara ko te hua te mea nui i ngā wā katoa – i ētahi wā ko te hātepe kē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Te Mōhiotio me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me ngā whārangi 37–38 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te mahi i runga i te ngākaunui ki te ārai whara me te haumaru. (Pūkenga Tinana)
- Te mahi takitahi, takirua, tuakana-teina hoki. (Pūkenga Mahi, Akoranga Hoki)

Te Horopaki

Te Whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

He Akoranga Kē Atu

Anei ētahi:

- ngā kāri whakamihi;
- te tuhi waiata, rotarota, reta rānei;
- he whakaaturanga mā ngā mātua, mā wai atu rānei;
- te whakaako i ngā pūkenga Māori pērā i te tāniko, i te raranga, i te whakairo, i te tukutuku.

He Rauemi

Ministry of Education (1999). *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

Nā tētahi kura kaupapa Māori tēnei tauaromahi i whakaputa. Kotahi anake te kōwae ako a te pouako, ahakoa ngā taumata rerekē o ngā ākonga, arā, mai i te taumata tuatahi tae noa ki te tuatoru. Ehara i te mea he kaupapa hou tēnei, engari he mea hou ētahi o ngā pūkenga.

Te Hiahia o te Pouako

I hiahia au kia arotahi te whakaaro o te ākonga ki tēnei mea te whakanui i tētahi atu, me te hanga koha aroha māna. He tikanga Māori tēnei.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Koinei ngā pātai i whakatakotoria hei whiriwhiri mā ngā ākonga kia mōhio ai te pouako ki ngā mōhiotanga kua noho kē mai ki a rātou.

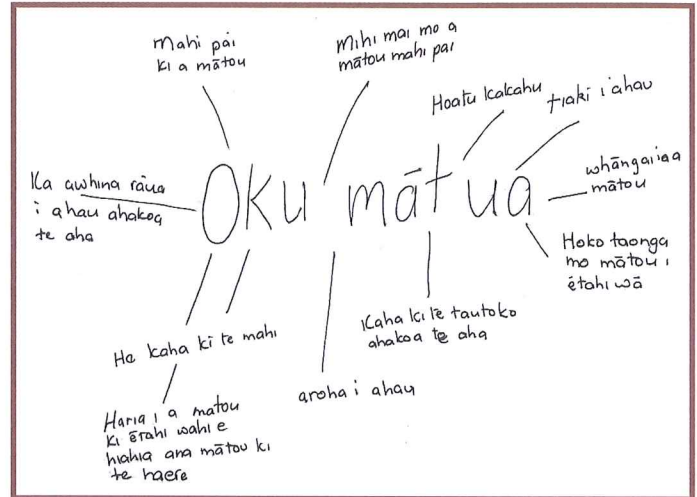
- Ki te hiahia tētahi ki te whakamihi i tētahi atu, he aha ngā huarahi e wātea ana ki a ia?
- I ngā wā o mua, pēhea te whakamihi, te whakanui i te tangata?

Anei ngā whakautu a tēnei ākonga, a Hona: Ki te hiahia au ki te whakanui i tētahi tangata, ka:

- hoatu kāri
- mihi atu
- āwhina atu i a ia
- whakatū i tētahi hākari
- hoatu tētahi koha
- hanga ētahi taonga, koha māna rānei
- manaaki atu
- hoko kai
- aroha atu
- hanga kāri kawē mihi.

Ka pātai anō te pouako:

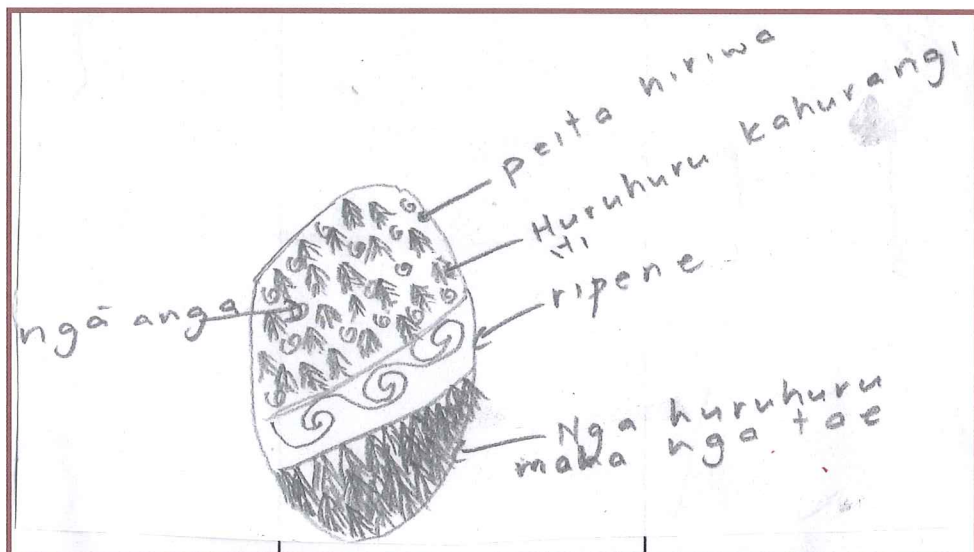
- Ko wai te tangata pai katoa ki a koe?
- Nā te aha ka whakaaro pēnā ai koe mōna?

Ka whakaaro te ākonga ki te hanga i tētahi taonga mā ōna mātua, ā, ka tiroiro i ngā rauemi e wātea ana. Ka rāwekeweke ia i ngā rawa, kātahi ka kōwhiri i ngā mea pai ki a ia. I roto i ngā rāwekeweketanga me te whakawhiti kōrero ki tana hoa, ka whakatau ia me hanga tētahi momo toi.

Nā te rāwekeweke rawa i āhua mōhio ai ia ki te āhua o te taonga ka hangaia e ia.

Kāore ia i te whai whakaaro ki te rahi me ērā atu whakatakotoranga rānei e hāngai ana ki tana taonga i tēnei wā.

A photograph of a coconut with a lit fuse, used as a time bomb. The coconut is dark brown and has a white cloth tied around its middle. A thick, braided fuse extends upwards from the top of the coconut. The background is dark.

TAUMATA

1

2

3

4

5

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā hua rerekē ka taea te whakaputa i roto i tētahi kōwae hangarau. Nō ngā ākonga ngā whakaaro, nā te pouako ngā pūkenga i whakaako ki a rātou, nāna anō te mahi i awhi, i tautoko.

Ki Hea i Nāianeī?

Ka tūhura ngā ākonga i ngā kōwhiringa e hāngai ana ki tētahi atu rōpū, hei tauira, me pēhea te whakamihi i tētahi kaumātua, i tētahi tangata rānei o tāwāhi?

Whakawhānuitia ake ngā momo rauemi. Kua reri tēnei ākonga ki te ako i ētahi atu pūkenga ā-ringa me te whakamahi i ētahi atu taputapu.

I roto i te toru tau ka mahi ngā tamariki i ngā kaupeka hangarau katoa. Ka honoa ngā kaupeka katoa engari me arotahi ki te kaupeka kotahi, e rua rānei i roto i te kōwae kotahi.

Arotakengia te hātepe i whakawhanaketia e ngā ākonga. Mēnā kāore i tino tika, he huarahi anō tēnei mō te pouako. Ehara ko te hua te mea nui i ngā wā katoa – i ētahi wā ko te hātepe kē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Te Mōhiohio me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me ngā whārangi 37–38 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te mahi i runga i te ngākaunui ki te ārai whara me te haumaru. (Pūkenga Tinana)
- Te mahi takitahi, takirua, tuakana–teina hoki. (Pūkenga Mahi, Akoranga Hoki)

Te Horopaki

Te whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

He Akoranga Kē Atu

Anei ētahi:

- ngā kāri whakamihi;
- te tuhi waiata, rotarota, reta rānei;
- he whakaaturanga mā ngā mātua, mā wai atu rānei;
- te whakaako i ngā pūkenga Māori pērā i te tātiko, i te raranga, i te whakairo, i te tukutuku.

He Rauemi

Ministry of Education (1999). *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

He kura Māori tēnei, ā, ka whakaakona ngā tamariki katoa i roto i te reo Māori ahakoa te pakeke. Ko te kaupapa o tēnei mahi, kia uru ngā tikanga a te iwi nōna tēnei kāinga ki roto i ngā mahi katoa a te kura hei whāriki mō te kura whānui. He mea nui ki tēnei iwi te tiaki i te whenua me te taiao. Kei tētahi moutere tēnei kura e tū ana.

Nā reira i anga ai ngā whakaaro ki ngā taonga tuku iho a ngā tūpuna, me te whakaaro anō ki tētahi kaupapa e ngākaunui ana ngā tamariki. He huarahi tēnei e whāwhā ai ngā tamariki i ngā rawa o te taiao, me te ako pēhea te tiaki i a Papatūānuku rāua ko Ranginui. E tika ana anō kia whakaurua ngā mōhiotanga, ngā mātauranga, ngā pūkenga hoki o te whānau nōna te kāinga nei.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Nā tā rātou mahi i te whare pukapuka, kua mau kē i a rātou ētahi mōhiotanga e pā ana ki te kaupapa. I whakatauritea te ao tawhito me te ao hou i runga anō i ngā matū i whakamahia mō te kākahu, me ngā hātepe o ngā tūpuna. Nā te pouako ō rātou whakaaro i tuhi hei whakaaturanga pakitara, kia noho ai hei papa mōhiotanga. Nā ngā ākonga ngā whakaahua i kōhi hei kīnaki mō te whakaaturanga.

Nō muri mai i te ōhia manomano, i whakawhiti kōrero ngā ākonga mō ngā āhuatanga o te taiao me te pānga o te taiao ki ngā tūpuna. I āta whakaaro ngā ākonga mō te taiao o te moutere, arā, e karapotia ana te motu e te moana.

- He aha ngā matū e wātea ana ki ngā tūpuna i ngā wā o mua?
- Nā te aha i pērā ai?
- He aha ngā momo kākahu i hangaia e rātou?

Ka matapakihia ngā take e mau kākahu ai te tangata. Ka puta ēnei whakaaro mai i ngā ākonga:

- kia noho mahana
- hei whakaruruhau
- hei whakaataahua i te tinana
- hei whakaari
- hei whakaatu mana
- hei whakakotahitanga.

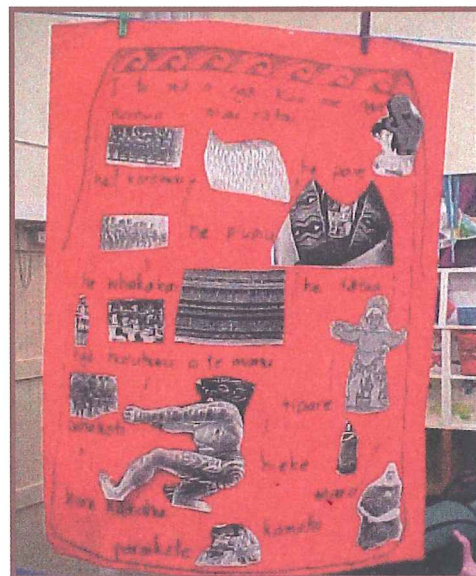
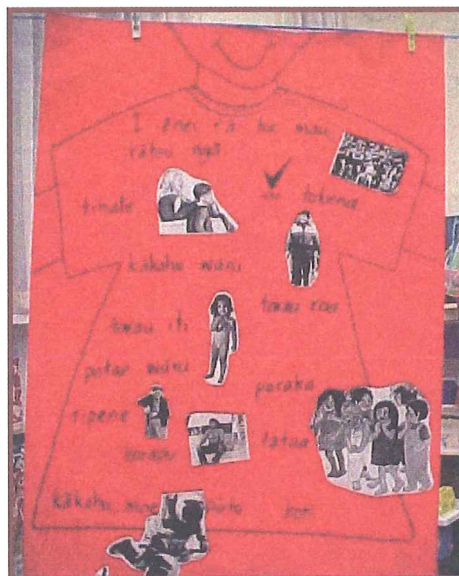
I wānangahia e te rōpū nei ko te korowai hei taonga.

Ko te tino pātai ko tēnei, “Mā wai tēnei taonga?” Ko ngā whakautu i puta mai i hāngai tonu ki te tangata māna te korowai. He mīharo rawa atu tēnei mahi i te mea ko ngā kōrero i puta mai, nō te ngākau tonu o te tamaiti, pēnei i te aroha mō tōna pāpā, i te manaakitanga a tōna kuia. Nō reira, mai i ēnei kōrero i tīmata ngā ākonga ki te whakarite korowai hei taonga.

Te Rangahau

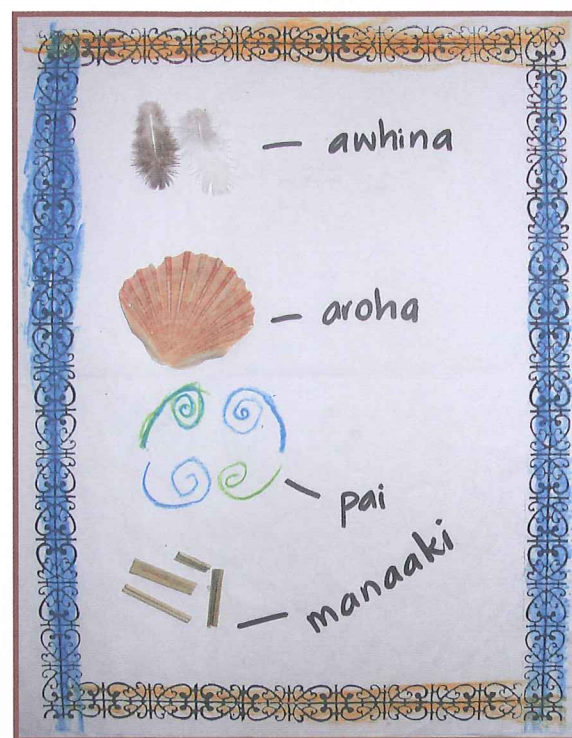
I whakatūria tētahi whakaaturanga mōhiotanga i roto i te whare pukapuka hei hihiritanga mō ngā ākonga.

He pukapuka, he rīpene whakaahua, he whakaahua nunui ngā rauemi i rapua e ngā pouako. I haere ngā ākonga ki ia wāhi whakaaturanga, me te whakautu pātai e pā ana ki ngā tūmomo kākahu Māori mai rā anō, pērā i te korowai, i te kopa, i te piupiu, me ērā atu.

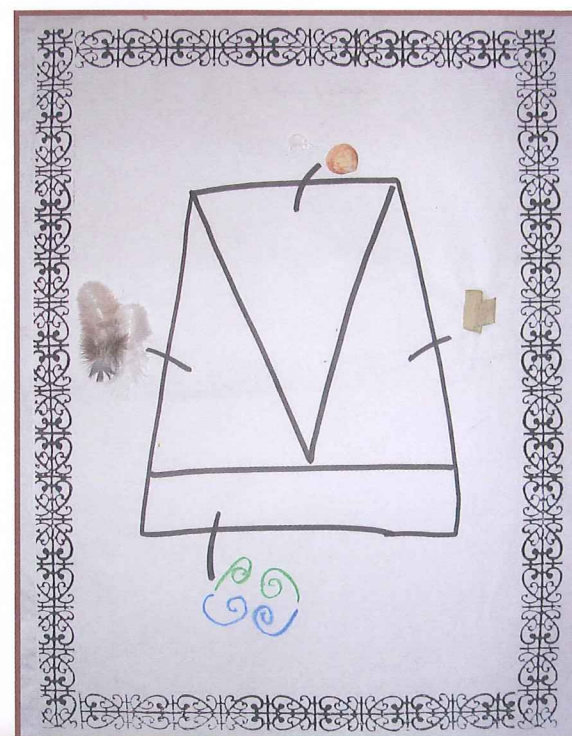

Tā te Ākonga Mahi

Oti ana i ngā ākonga te whakatau mā wai te taonga, ka rāwekeweke rātou i ngā rauemi e wātea ana hei hanga i te taonga. Nā te rāwekeweke me te whāwhā ka kōwhiritia ngā rawa e hāngai ana ki te āhua o te tangata. Hei tauira, ko ngā huruhuru hei tohu mō te āwhina, ko te anga hei tohu mō te aroha.

Kātahi ka hoahoatia ngā tauira ki runga pepa. Ka whakamāramatia ā-waha ngā take i pērā ai te āhua ki te pouako.

He rawe te kite i ngā whakaaro o ngā tamariki ki ngā tāngata e aroha nuitia ana e rātou. Ā, he tino motuhake te mahi nei. Kua whāia te huarahi wātea hei kawē i tō rātou aroha ki ngā tāngata mā rātou ngā taonga nei.

Nā te whānau ngā tamariki i āwhina ki te kōhi rawa, ki te ako pūkenga, ki te mahi tahi, kia oti ai i te wā i whakaritea.

He waimarie i koha mai ngā kaipāmu i ngā pūkeko kua puhipuhia kia whakamahia ai ō rātou raukura. Ki ētahi o ngā tamariki he mōkai kē ēnei manu ahakoa kua mate. Nō reira, i tīmata ki te karakia me te mihi hoki ki ngā manu mō ngā raukura. I a rātou e whakarite ana i ngā raukura, he mea nui ki te whai i ngā tikanga a ngā tūpuna. I noho tonu ko te aroha me te whakaponohia hei ārahi i ngā mahi a te rōpū nei.

TAUMATA

1 2 3 4 5

Te Whakawhanake i te Tau Otinga

He mea nui te whakaako i ngā pūkenga ā-ringa, i runga i ngā ture haumarū, pēnei i:

- te whakamahi i te pū waipia
- te whiri
- te tapahi matū
- te tuitui ki te ngira me te miro.

Kua whakaritea ngā rawa, kua ākona ngā pūkenga, kua tau ngā whakaaro, ā, ka oti ngā korowai i roto i ngā rā e toru. I a rātou e pukumahi ana, i akiaki ngā pouako i ngā ākonga kia arotahi ki ētahi o ngā matapono, pēnei i:

- te taha rerehua
- te auaha tōtika
- te arotautanga.

I te mutunga mai o ngā mahi katoa, i whakatūria e te kura tētahi rā whakanui. I puta te pōhiri ki ngā tāngata mā rātou ngā korowai kia haere mai ki te kura. I tō rātou taenga mai ki te kura i whakaatu ngā tamariki i ngā korowai katoa me ngā kōrero e hāngai ana ki te korowai. Kātahi ka hoatu e tēnā, e tēnā tamaiti i tana korowai ki te tangata e ngākaunuitia ana e ia.

He Kupu Taka

hihiritanga	<i>motivation</i>
taha rerehua	<i>aesthetics</i>
arotautanga	<i>suitability</i>

Te Arotake i te Hātepe me te Mahi

I āhua uaua tēnei kaupapa mahi ki te pouako i te mea he nui ngā taumata reo, ngā taumata wheako, me ngā taumata pūkenga i roto i tēnei akomanga. Ahakoa kei te taumata kotahi ēnei tauira mahi, ka taea te whakaako te kaupapa ki ngā tamariki taumata rerekē i te wā kotahi, engari karanga atu ki te whānau kia tautoko mai i ngā mahi o te akomanga.

He ruarua noa iho ngā tuinga a ngā ākonga i roto i te kōwae nei – ko te nuinga o ō rātou whakaaro i puta ā-waha, ā-whakaahua rānei. Ko te mea nui, i tutuki te hiahia o ia tamaiti.

TAUMATA

1

2

3

4

5

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

He tauira pai tēnei tauaromahi e kitea ai ngā āhuatanga o te hangarau a ō tātou tūpuna me te pānga o aua momo hangarau ki ēnei rā. Mēnā ka mārara ngā ākonga ki ngā hangarau a te iwi Māori o mua, ka whānui ake ngā huarahi me ngā kōwhiringa e wātea ana i a rātou e mahi hangarau ana i ēnei rā.

Ki Hea i Nāianeī?

Ko ētahi mahi ka taea i nāianeī:

- ko te whakapakari ake i ngā pūkenga hoahoa
- ko te kohikohi a ngā ākonga i ētahi rauemi
- ko te tūhura i ērā atu momo kākahu pērā i ngā pōtae rānei.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me ngā whārangi 36–37 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whakahiato rautaki e taea ai te whakatau raruraru, te whakatau wero rānei. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)
- Te aromātai i ngā hātepe me ngā otinga. (Pūkenga Hīraurau Hopanga)
- Te whakatakoto take, te whiriwhiri, te kōrerorero, me te whakatau i runga i te whakaaro kotahi. (Pūkenga Hīraurau Hopanga)
- Te mahi takitahi, takirua, ā-rōpū rānei kia whai hua ai ngā mahi. (Pūkenga Mahi, Akoranga hoki)
- Te hanga mahi i runga i te tōtika. (Pūkenga Mahi, Akoranga hoki)

Te Hononga ki Te Whāriki

Te Mana Aotūroa, Whāinga 4, Nama 9

Te Mana Reo, Whāinga 3, Nama 1

He Akoranga Kē Atu

He tino tukanga te whakaharatau hangarau, mai i te tīmatanga tae noa ki te putanga o te hua, te taiao, te pūnaha rānei. Akiakihia te taha auaha me ngā mātāpono hangarau hoki. Ko ētahi atu kaupapa pēnei, ko:

- te hoahoa i ngā kākahu ōrite;
- te whakarite whakaaturanga kākahu;
- tētahi hōparatanga me tētahi kaupapa tiaki i te taiao māhorahora kia kore e ngaro.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

Kei roto o Taranaki tēnei kura kaupapa Māori. I mahia tēnei kaupapa e ngā tamariki katoa o te akomanga ahakoa te tau, te taumata rānei. Kotahi anake te kōwae ako i whakaritea e te pouako. E tino taunga ana te katoa o ngā tamariki ki ngā mahi kapa haka.

Te Hiahia o te Pouako

Ko tētahi o ngā tino taonga kei roto o Taranaki, ko te poi. Ahakoa tēnei, kei te ngaro haere ngā tikanga me ngā tukanga e pā ana ki te poi. Heoi anō, ko ngā wāhi e kite ana ngā ākonga i ngā poi, ko te atamira, ko ngā tangihanga hoki.

Te Raupapa Ako

Te Ōhia Manomano

Ka whakaaturia e te pouako tētahi poi. Koinei āna pātai ki te akomanga kia kite ai ia e pēhea ana ngā mōhiotanga o ngā tamariki ki ēnei.

- Mā te aha te poi?
- Ko wai e whakamahi ana i te poi?
- Kitea ai te poi e whakamahia ana i whea?
- He aha ngā tūmomo poi kua kitea e koutou?
- I hangaia ngā tūmomo poi ki te aha?

Nā ngā whakautu, i mōhio te pouako kua mārāma ngā ākonga he maha ngā momo poi, engari:

- kāore rātou e mōhio ana ki ngā take i hangaia ai te poi;
- i pōhēhē rātou mō te whakangahau anake;
- i whakaaro rātou mā ngā wāhine anake te poi.

E whā ngā momo poi ka tūhuratia:

- te poi o ēnei rā tonu, i hangaia ki te wūru me te kirihou;
- te poi harakeke;
- te poi raupō;
- te poi kōhatu.

Ngā rawa rangahau, āwhina hoki:

- ngā poi kirihou i tihāhaetia;
- te mātakitaki i tētahi rōpū kapa haka o Aotearoa;
- te Whare Pupuri Taonga;
- tētahi pakeke nō te whānau o te kura;
- tētahi pā harakeke me te repo;
- *The Rhythm and Life of Poi* nā Ngāmoni Huata.

Te Rangahau

Mai i te ōhia manomano ka haere ko te rangahau. Ehara te rangahau i te ngohe kotahi, ā, ka haere ngā ngohe hangarau me te rangahau i te wā kotahi. Nō te otinga o te kaupapa, ka mutu hoki te rangahau. Ia rā, ia rā ka tipu ake te mōhiotanga o ngā tamariki ki te kaupapa e whai ana rātou.

Te Hiahia, te Huarahi Wātea Rānei

Mai i ngā whakawhiti kōrero me te rangahau, ka puta te whakaaro kia hangaia tētahi poi mā tētahi atu. Nā te mea ko te nuinga o ngā mātua o te kura nō te rōpū kapa haka kotahi, ka whakaae ngā tamariki mā rātou ngā poi e hanga hei kīnaki mō ā rātou whakaaturanga. Koinei ngā pātai a te pouako ki āna ākonga:

- Mā wai te poi?
- He aha koe i pīrangi ai ki te hoatu i te poi ki a (ia)?
- Ko tēhea tūmomo poi e hiahia ana koe ki te hanga?
- He aha ngā matū e pīrangi ana koe hei hanga i tō poi?

Te Mahere Whāinga

Kei te mahere whāinga e whai ake nei ka kitea te aroha o Kerena ki ōna mātua. Nā te mea he take whaiaro tēnei ki a ia, ka whai patanga tonu tana mahi.

Kā hanga au he poi
raupō. Mā oku matua.
I te mea kei te
whakamahi au he poi
ka hoki māi raua a te
ata o Raahorehore ā
ko te tūmomo kei te
hanga au tētahi ka mōke-
mōke au ā he ngakau
āwha tā raua ā ko ngā
tātaru o te poi ka
rangā, ko e ma e tahi
rau. Ka tahi hanga aho
ma te rau me tētahi
pōro kotahi kua re i te
poi mā oku matua.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Huarahi Anō mā te Pouako

- Te tono i ētahi kaiāwhina kia haere mai ki te tautoko.
- Te āwhina i ngā ākonga ki te ine tika i te taura.
- Te whakamaumahara i ngā ākonga kia hoki atu ki ngā mahere i tuhia e rātou.
- Te whakatenatena i ngā tamariki ki te arotake i ā rātou ake tukanga, ā ratou hātepe rānei, i te mutunga o ia wāhanga mahi.
- Tērā pea ka akiaki te pouako i te ākonga kia whakaaro anō mō ngā āhuatanga e ngākaunuitia ana e ōna mātua.
- Tāia he whakaahua kia kitea ai e te pouako te āhua o te poi a Kerena.
- Te whakawhāiti i āna tohutohu ki a ia anō. Me pēhea te here i te taura ki te pōro? Me pēhea rānei te here whiri ki te aho?
- He huarahi wātea tēnei mō te whakaako reo, arā, pēhea te tuhi tohutohu, te tīpako i ngā ariā mātua, te whakaraupapa whakaritenga hoki.

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

He tino pai tēnei mahi hei tauira hangarau. Ka kitea ngā tīnihanga maha mai i te tīmatatanga, ā, i tīni anō ko te takune o te pouako, me ngā hua i puta. Nō ngā ākonga te whakaaro kia tīnīhia te huarahi mahi. Ko te hangarau tēnā, arā te hononga o te ringa, te ngākau, me te manawa.

Ki Hea i Nāianeī?

I roto i te toru tau ka mahi ngā tamariki i ngā kaupeka katoa. Ka noho ngātahi ngā kaupeka, ka mahia ētahi i te wā kotahi. Kimihia tētahi horopaki ako hou engari whakawhānuihia atu ngā pūkenga ā-ringa me ngā mātāpono hangarau kua ākona kētia.

Arotakengia te hātepe i whakawhanaketia e ngā ākonga. Mēnā kāore i tino tika, he huarahi anō tēnei mā te pouako. Ehara ko te hua te mea nui i ngā wā katoa – i ētahi wā ko te hātepe kē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me te whārangi 36 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whakatakoto take, te whiriwhiri, te kōrerorero, me te whakatau i runga i te whakaaro kotahi. (Pūkenga Hīraurau Hopanga)
- Te āta whiriwhiri, te rangahau, te tūhura, te whakahihiko whakaaro me te whakahiato whakaaro. (Pūkenga Hīraurau Hopanga)
- Te whai kia oti ngā mahi i te wā e tika ana, me te whakamahi tika i ngā rauemi. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)

He Akoranga Kē Atu

Anei ētahi:

- Ngā poi kōhatu, harakeke rānei;
- Ngā taputapu a te kapahaka, te rākau, te mere, me ērā atu taonga;
- Te whakatū whakaaturanga kapa haka;
- Te tuhi waiata poi.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Whakataki

I tipu ake tēnei ākonga i te kōhanga reo me te kura kaupapa Māori. E kuraina ana ia i tētahi wharekura i nāianei. He kaimahi pāmu tā tana whānau. Ko tētahi o āna mahi i te kāinga, he tiaki i ngā kararehe a te whānau.

Te Raupapa Ako

Te Tāutu i te Hiahia

He tino whaitake te tauaromahi ki te ākonga nei, i te mea nōna tonu te hiahia e whai ana ia ki te whakaea. Nā tana mahi tiaki kararehe ka puta ēnei whakaaro, huatau hoki kia hangaia he whakaruruhau hou mō ngā heihei.

Ngā Take mō te Hanga Whare Heihei Hou – nā Kane ēnei tuhituhi:

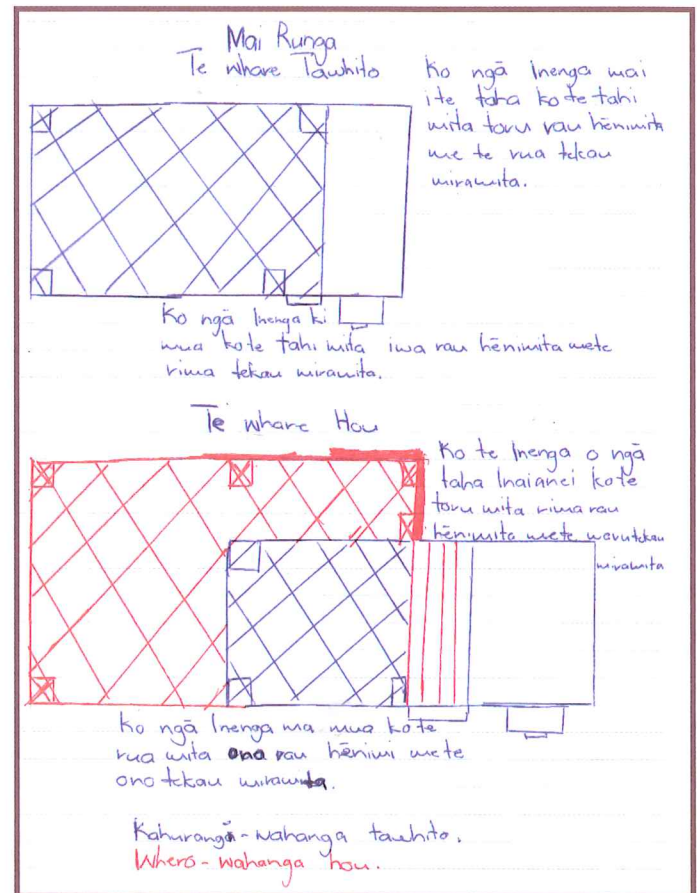
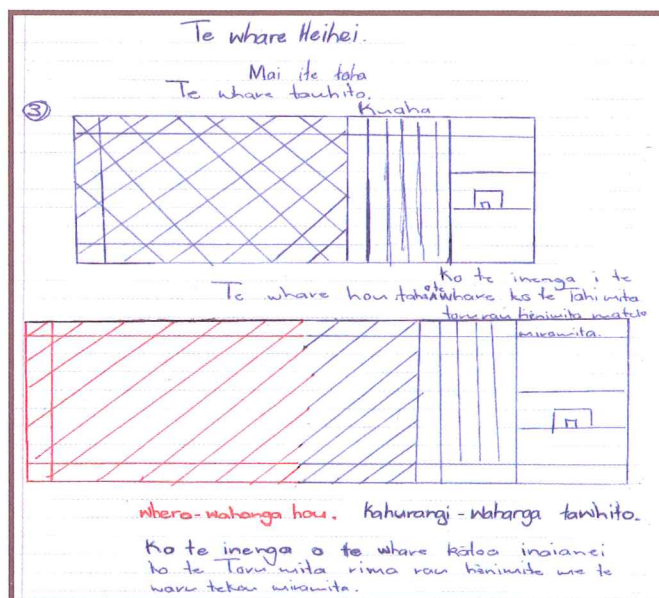
- he paku rawa te mea tawhito
- maha haere te whānau heihei
- kia rarau te noho o ngā heihei
- mā te noho rarau ka pakari te tipu o ngā heihei, ka pai ake ngā rau o ngā heihei, a tona wa hei rau mo te korowai

Te Hātepe

I whakatau iho te tama nei ki te hanga mai i tētahi whare. Ka tuhia he whakaahua o te whare hei whakaatu ki tōna matua.

E rua ngā whakaahua i tuhia e ia, ko tētahi o te whare tawhito, ko tētahi o te whare hou. Ka whakatauritea te āhua o te mea tawhito ki te whare hou.

E rua anō ngā tirohanga, mai i runga, mai i te taha hoki.

I āta whakaaro a Kane me pēhea e hangaia ai e ia te whare hou, ā, i whiriwhiri anō rāua ko tōna pāpā. Kāore i nui te pūtea hei hanga i te whare hou nei, ā, oti ana te whakatau me whakamahi ko ngā rawa e wātea noa ana i tā rātou pāmu.

Ka taea te mahi tētahi kōwae hangarau pēnei i roto i te akomanga. Tirohia te pukapuka *Safety and Technology Education*, nā Te Tāhūhū o te Mātauranga i whakaputa, hei rauemi āwhina.

TAUMATA

1

2

3

4

5

He Huarahi Anō mō te Pouako

Ahakoā i mahia tēnei tauira i te kāinga, ka taea tonutia tētahi mahi pēnei i te akomanga. He tino kaupeka Te Hanga me Ngā Pūhanga Manawa. He pūkenga motuhake anō ka mau i ngā ākonga i tēnei kaupeka. Mēnā ka tīmatahia tēnei kaupeka i te wā e nohinohi ana ngā ākonga, ka taea e ngā pakeke te hanga ētahi whare pēnei hei rūma whakatā mō te akomanga, he whakaruruhau mō te noho puni, he whare iti rānei mō te harihari mōkai. He nui ngā momo whare ka taea.

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā tino āhuatanga o tētahi hātepe, arā, o te hanga whare. Kei roto i ngā mahere tohutohu a te tamatāne nei ōna whakaaro, me āna whāinga hei hanga whare mā ngā heihei i te kāinga. Ko te hangarau ā-whānau tēnei e whakaaturia ana i tēnei tauira mahi.

Ki Hea i Nāianeī?

Tērā ka taea e tēnei ākonga te whakamahi i ētahi atu momo taputapu, pēnā i ngā taputapu hiko. I roto i tēnei mahi ka kitea he huarahi anō tēnei hei whakatipu i ngā pūkenga pāngarau pērā i te ine, i te whakatau tata, me te hoahoa e pakari ake ai ngā pūkenga hangarau. Ahakoā kotahi te kaupapa hangarau, he nui ngā wāhanga ako i roto i taua kaupapa. Mā te hangarau ngā wāhanga ako katoa e kawē.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū
Te Hanga me ngā Pūhanga Manawa o te Hangarau
Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me ngā whārangi 38–39 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whakamahi tōtika i ngā taputapu, i ngā rauemi i runga i ngā tikanga e hāngai ana. (Pūkenga Tinana)
- Te aromātai i ngā hātepe me ngā otinga. (Pūkenga Hīraurau Hopanga)
- Te tā whakaahua me ētahi pitopito kōrero whakamārama. (Pūkenga Whakawhitiwhiti Whakaaro)

He Akoranga Kē Atu

Anei ētahi:

- te hanga tāwhiti mō te kiore;
- te hoahoa rūma moe e tika ana mō te kaihoahoa;
- te hoahoa me te hanga i tētahi whakaruruhau hei ārai atu i te rā, i te hau, i te ua rānei;
- te whakairo.

TAUMATA

1 2 3 4 5

He Whakataki

I tipu ake tēnei kōtiro i te kōhanga reo me te kura kaupapa Māori. Kei tētahi kura tuarua auraki ia i nāiane engari kua mau ia ki tōna reo, ā, ka kōrero Māori tonu i tōna kāinga.

Te Raupapa Ako

Te Hiahia me te Huarahi Wātea

I hiahia ahau ki te hanga tenei taonga mo toku matua keke, ara ko Uncle David. Ko toku tumanako kia hanga i tenei mo tana huritau wha tekau mā ono. Ki oku nei whakaaro ka tino harikoa ia notemea he maha nga taonga me nga toi Maori ki tona kainga.

Tuarua kua whakaae ahau ki te hanga i tenei hei whakamaumahara mo to matou hau kainga. Kei te taone matou e noho ana, kei te ahu whenua to matou papa kainga, kei te taha moana.

Ko te hoahoa, whakaahua hoki ki runga i taku mahi e whakaatu ana i nga ahuatanga whenua e hangai ana ki a matou. Ara, ko Te Paerahi te moana ki te taha raro, a, ko te patiki te momo ahua.

Ko Te Awaputahi te maunga, ka pupuhi te hau ki runga i te maunga ra. Ko te rangi me nga whetu a matou tupuna kua wheturangihia.

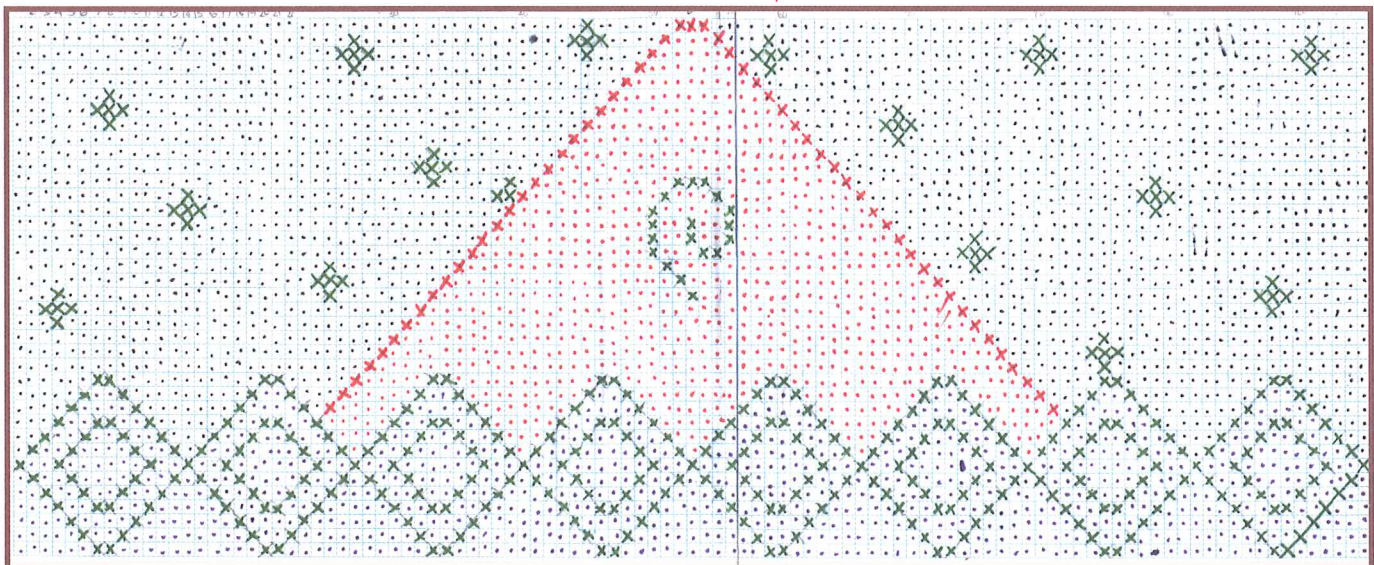
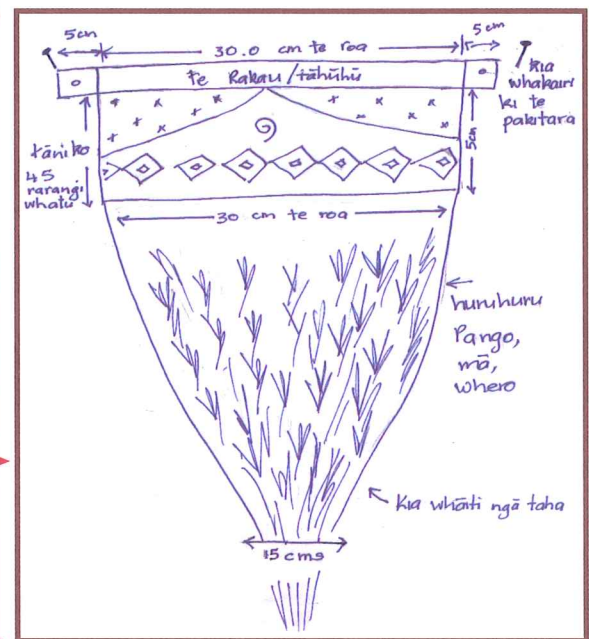
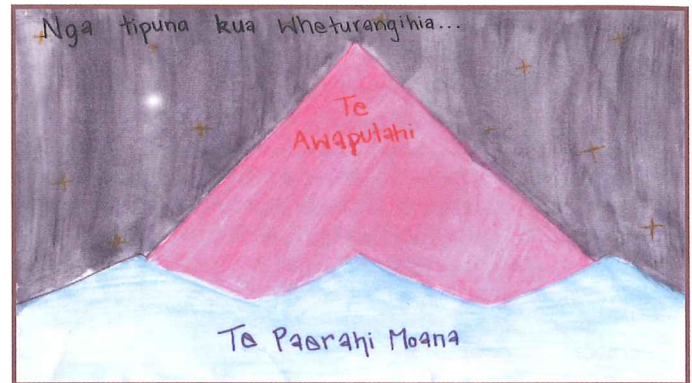
Tuatoru, he tangata ngakau mahaki toku matua keke.

Te Whakawhanake i te Tau Otinga

Te Whakaaturanga Ataata – te whakaahua tuatahi.

Te Mahere Whakaahua – te whakaahua tuarua.

Te Mahere Tāniko – te whakaahua tuatoru.

Ngā Toi Māori

Tā te Ākonga Mahi

Ka āta whakaaro a Tiana ki te āhua o tana tau otinga. Ko te taha rerehua tēnei mātāpono hangarau.

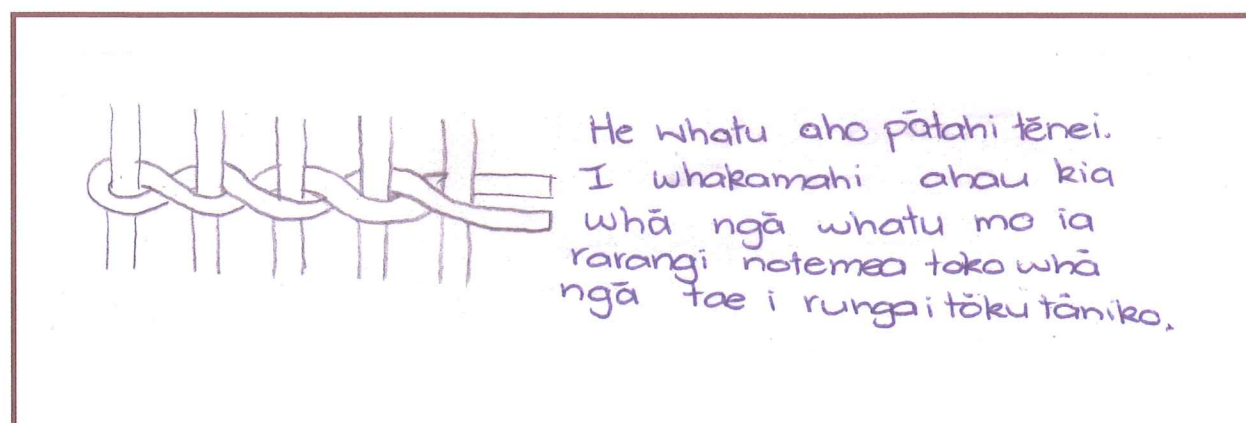
Ka kohia ngā rawa me te whakaaro ki te utu ahakoa te maha o ngā miro tāniko ka taea te hoko. Ka whakamahia ko ngā tae kāore i tino tea. I tīpakotia ko te whero mō te maunga, ko te mā mō ngā whetū me te hau, ko te kahurangi mō te moana, me te pango mō te rangi. Tekau mā toru tāra, e waru tekau heneti te utu mō ngā miro. I ōna mātua ērā atu rauemi, kāore he utu.

Ehara te utu i te mea nui ki a au. I nga tau kua pahure kua hokona e au he perehana na te toa, nui ake te utu. Engari i tenei wa huritau ko te mea nui maku e hanga he taonga mona. A, ka kite ia i taku aroha mona.

Te Hātepe

I roto i ana mahere tohutohu ētahi whakaahua e whakaatu ana i ngā momo whatu. Ko te whatu aho pātahi te whatu māmā ake mō ngā ākonga. I whāia e Tiana ngā tohutohu whatu i te pukapuka *Te Aho Tapu*.

I whakamahia ngā pukapuka hei āwhina i tana mahi. He pai tēnei rautaki mō ngā ākonga pēnā te pakeke.

Nō te otinga o te wāhanga tāniko, ka whakatikaina ngā toenga miro. Ka pōkaia ki muri, ka tuia.

Ko te mahi tuarua, ko te tāpiri i ngā huruhuru ki ngā whenu. He mahi hou tēnei ki te ākonga nei. I a ia ētahi huatau engari kāore ia i tino mōhio. Ka whakamātauria ki ngā huruhuru o te rakiraki me te wūru. Ka mau, ka hoki atu ia ki tana taonga.

He roa tēnei mahi, ka āhua 5 wiki te taonga e hangaia ana. He mea nui te tautoko me te āwhina a ngā mātua i roto i te akomanga. Ki te kore, ka uaua rawa atu tēnei kōwae mō te pouako, nā te taumaha o te whakaako pūkenga ki ngā ākonga tokomaha i te wā kotahi. Ka honoa ngā huruhuru ki ngā whenu, anā, oti mai ana te taonga.

I te mutunga o ngā mahi katoa, e ōrite tonu ana te hua i puta ki tērā i tohua i ngā mahere whakaahua.

TAUMATA

1 2 3 4 5

Te Arotake i te Hātepe me te Mahi

I au i mutu te taha taaniko, ahua kotiti oku whakaaro. Kaore au i pirangi te timata i te mahi huruhuru na te mea kaore au i te tino mohio me pehea. Na toku mama e whakaatu mai, a, i hoki atu au ki te mahi.

Harikoa ana ahau i te hua kua puta ahakoa he paku noaiho te rahi, ka taea e taku matua keke te whakairi ki tana pakitara. A tona wa pea, maku e mahi tetahi ka taea e ia te mau hei maro.

Ko etahi o nga tuia he itaita rawa, kaore au i kite i taua ahua i au e mahi ana. I kitea i te mutunga o te taaniko. Kihai au i mahi ano na te roa o taua mahi. Pai tonu ki a au engari kaore i tino tika. Te tumanako kaore i kitea e toku matua.

Te Reo o te Ākonga

He rawe te reo o te kōtiro nei. He māmā noa ki a ia te whakapuaki i ana whakaaro, tae atu ki ngā whakaaro uaua tonu, hōhonu tonu. Arā tonu ētahi hapa iti nei, ("Na toku mama i whakaatu mai ...") engari he nui noa atu ngā wāhi e tika ana, tēnā i ngā wāhi e hē ana.

Ngā Pūkenga ā-Ringa

He mahi nui te whakaako i ngā pūkenga ā-ringa. Ki te kore te tamaiti e mōhio pēhea te whatu, nā tana kore mōhio ki taua pūkenga, kāore e taea e ia te whakaoti tika i tēnei kaupapa.

I roto i tēnei kōwae ako, ka ākona ēnei pūkenga ā-ringa, pūkenga hīraurau hopanga hoki:

- i a Tiana kē te nuīnga o tēnei mahi;
- kotahi noa iho te pūkenga hou nāna i whakamātau, ko te tāpiri i ngā huruhuru ki ngā whenu;

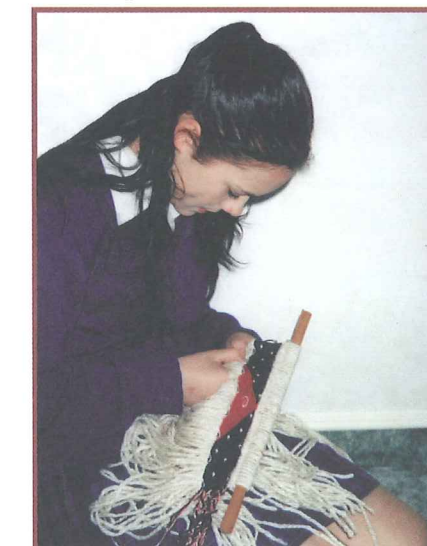
He Kupu Taka

tāhei	aesthetic
mātāpono	principle
horopaki	context

- te whatu māmā;

- te hono i ngā whenu hei whāriki, hei kaupapa;

- te timata me te whakamutu i ia rārangi whatu;
- te whakaoti i te papa tāniko;
- te whakamahi i ngā miro tae rerekē;
- te tāpiri i ngā huruhuru ki ngā whenu.

He tino pūkenga te whatu tāniko mai rā anō. He ruarua noa iho ngā rangatahi ka taea e rātou te mahi nei. Nō reira, āta whakaakona tēnei hātepe kia ora ai te tāniko i waenganui i ngā whānau puta noa i te motu.

TAUMATA

1

2

3

4

5

Tā Tēnei Mahi e Whakaatu Ana

E whakaatu ana tēnei mahi i ngā tino āhuetanga o tētahi hātepe, arā, o te tāniko. He tauira pai tēnei mahi nā te mea kāore i whakaakona i te kura. E ora ana tēnei mea te hangarau o waho i te kura, arā, kei te kāinga hoki. He maha ngā momo hangarau, koia ētahi ko te hangarau ā-kura, ā-whānau, ā-hapori, ā-motu hoki. Ahakoa he tauira tēnei mahi o te hangarau ā-whānau, ka taea tonutia te whakaako i roto i te kura.

Ki Hea i Nāiane?

Kua reri tēnei ākonga ki te whakaako atu i ōna pūkenga ki ētahi atu. E whakaatu ana tēnei tauaromahi i tētahi hātepe kua ākona kētia e te ākonga. Mai rā anō te tukanga nei, engari kua whakahāngaitia e te ākonga kia tutuki ai tana hiahia. He mātāpono hangarau anō tēnā.

He nui tonu ngā hātepe a ngā tūpuna e hāngai tonu ana ki ngā ākonga o ēnei rā, pērā i te:

- tao kai
- hanga pūhanga
- tohu kai
- hī ika
- hanga kākahu
- manaaki manuhiri.

Ngā Hononga ki te Marautanga

Te Hangarau Matū

Te Taha Whakanao me te Taha Hātepe o te Hangarau

Te Mōhiotia me te Hangarau Whakamōhio

Ngā Whāinga Paetae

Tirohia te whārangi 32 me ngā whārangi 38–39 o *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*.

Ngā Tino Pūkenga

- Te whai i tētahi whakaaturanga ataata i roto i ngā mahi hangarau. (Pūkenga Tātai)
- Te tā whakaahua me ētahi pitopito kōrero whakamārama. (Pūkenga Whakawhitiwhiti Whakaaro)
- Te whakaatu mōhiotia i runga i te mārara, te ararau, te hāngai me te tika. (Pūkenga Whakamōhiotia)
- Te whakatakoto me te whakatutuki whāinga whaitake. (Pūkenga Whakahaere Whaiaro)

Te Horopaki

Te Whānau, *Hangarau i roto i te Marautanga o Aotearoa*, wh. 18.

He Rauemi

Ngā kuia

Te Aho Tapu, nā Mike Prendergast

Ngā Whatu Tāniko

Māori Weaving with Erenora Puketapu-Hetet

Ministry of Education. *Ngā Toi i roto i te Marautanga o Aotearoa*. Wellington: Learning Media.